

AZ ANYAGI JOG ÉS AZ ELJÁRÁSI JOG HATÁRÁN

**A VÁLASZTOTTBÍRÓSÁGI SZERZŐDÉS KIKÉNYSZERÍTHETŐSÉGE ÉS ANNAK
KOLLÍZIÓS JOGI VONATKOZÁSAI**

Timár Kinga

TÉZISEK

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Témavezető:

Dr. Varga István, PhD

tanszékvezető egyetemi tanár

Budapest

2021. december 6.

A felek választottbíróági szerződését gyakran emlegetik a választottbíróóság “alapköveként”.¹ Valóban: csaknem lehetetlen a választottbíráskodásról beszélni anélkül, hogy megemlítenénk *“annak alapját, a választottbíróági szerződést”*.² Ennek megfelelően nem meglepő, hogy tonnányi szakirodalom áll rendelkezésre a választottbíróági szerződés terjedelméről, alakításáról és az állami bíróságok általi kikényszerítéséről. A választottbíróági szerződés jogi természetéről szóló szisztematikus elemzések ugyanakkor sokkal ritkábbak.

A nemzetközi választottbíráskodással kapcsolatban van még egy olyan téma, amivel nem túl gyakran foglalkoznak, különösen Magyarországon nem, noha a gyakorlati jelentősége nyilvánvaló: a választottbíróági szerződésre kollíziós szabályok. A választottbíróági szerződés létezése, érvényessége, joghatásai és még a fogalma is az alkalmazandó jog függvénye.³ Ennek megfelelően a nemzetközi választottbíráskodás területén minden olyan esetben, amikor a választottbíróági szerződés létezését, érvényességét és/vagy joghatásait akár a felek, akár hivatalból a választottbíróóság vagy egy állami bíróság megkérdőjelezi, a választottbíróági szerződés kikényszeríthetőségére alkalmazandó jog kérdését mint előkérdést mindenképpen meg kell válaszolni. A választottbíróági szerződésekre irányadó kollíziós szabályok kérdésköre következésképpen egy igencsak jelentős téma, ami eddig valamilyen okból kifolyólag nem kapott túl nagy figyelmet a magyar esetjogban és szakirodalomban.

A választottbíróági szerződés egy összetett jogintézmény. Amint egy magyar szerző arra helyesen rámutatott, *“a választottbíróági szerződések megítélésével kapcsolatban szerződési jogi, eljárásjogi, nemzetközi magánjogi, és esetenként – különösen a bírósághoz fordulás jogának negatív oldala (kizárhatósága) körében – alkotmányjogi szempontok egyaránt előtérbe kerülhetnek – jóllehet, időről időre változó hangsúllyal”*.⁴ A doktori értekezésemben valamennyi említett aspektust megvizsgáltam különböző intenzitással. A végső cél a választottbíróági szerződéssel kapcsolatos kollíziós jogi, azaz nemzetközi magánjogi kérdések átfogó elemzése volt. Ahhoz azonban, hogy a kollíziós jogi elemzéshez eljussak, előbb számos előkérdést tisztáznom kellett és meg kellett értenem. Minden kollíziós jogi vizsgálat kiindulópontja a minősítés. A minősítéshez sok esetben az adott jogintézmény dogmatikai alapjainak mélyreható vizsgálatára van szükség. Ennek megfelelően az elemzésem elsődleges fókuszában a választottbíráskodás és a választottbíróági szerződés jogi természete és a választottbíróági szerződés kikényszeríthetőségével kapcsolatos egyes fogalmak jelentése áll.

A fentiekre tekintettel egy rövid bevezetést követően a doktori értekezésem második fejezetét olyan alapvető kérdéseknek szenteltem, mint a választottbíráskodás fogalma, tipológiája és jogi természete, a nemzetközi választottbíráskodás jelentése, a felek autonómiája mint a választottbíráskodás vezérelve és a nemzeti választottbíróági törvények területi hatálya. A választottbíráskodás jogi természete kapcsán a választottbíráskodás emberi jogi és alkotmányjogi vonatkozásait is áttekintettem. A doktori értekezésem következő két fejezetében a választottbíráskodás jogi természetét elemeztem részletesen és a választottbíróági szerződés kikényszeríthetőségének azon elemeivel foglalkoztam, amelyeket a doktori értekezésem utolsó fejezetében kollíziós jogi vizsgálatnak vettem alá. A dogmatikai alapok

¹ Blackaby / Partasides / Redfern / Hunter (2009), p. 85, para. 2.01.

² Lásd van den Berg (1981), p. 144. Lásd továbbá Cook / Garcia (2010), p. 109 és a magyar szakirodalomból Bán in Bodzási (2018), p. 9, Bán / Kecskés in Európai Jog 2001/1, p. 3.

³ Lásd Rüßmann / Timár in Geimer / Schütze (2012), p. 837.

⁴ Bán in Bodzási (2018), p. 9.

vizsgálata után jutottam el a választottbírósági szerződés kollíziós jogi elemzéséhez, amelynek során a választottbírósági szerződés kikényszeríthetőségének alábbi elemeire koncentráltam: anyagi és alaki érvényesség, szubjektív és objektív arbitrabilitás. A kollíziós jogi vizsgálatot néhány elméleti megfontolással kezdtem a választottbírósági szerződésre alkalmazandó jogokról. Az elméleti részt a Magyarországon irányadó kollíziós szabályok mélyreható elemzése követi. Azon nemzetközi egyezmények mellett, amelyek Magyarországot Szerződő Államként kötik, a hazai kollíziós szabályozást is alapos vizsgálatnak vettem alá, ideértve mind a 2017. december 31-ig hatályos, mind pedig a jelenleg hatályban lévő szabályozást. A doktori értekezésemet a megelőző fejezetekben tett megállapítások összefoglaló bemutatásával zártam, összegezve a *de lege ferenda* javaslataimat is.

1. A doktori értekezés tárgya, céljai és módszertana

1.1. Tárgy

Mivel kollíziós jogi kérdések általában nemzetközi ügyekben merülnek fel, azaz olyan esetekben, amelyek egynél több jogrendszerhez kapcsolódnak, a doktori értekezésemben a **nemzetközi választottbíráskodásra** fókuszáltam.

Noha az a kérdés, hogy a választottbírósági szerződésre és az ahhoz kapcsolódó jogkérdésekre mely jogokat kell alkalmazni, a nemzetközi választottbíráskodás valamennyi altípusában felmerülhet – az államok közötti, a befektetők és államok közötti, valamint a magánjogi választottbíráskodásban is – az elemzésemet a **magánjogi választottbíráskodásra** korlátoztam. A választottbíráskodás másik két altípusát teljes mértékben vagy legalábbis túlnyomó részben a nemzetközi közjog szabályozza és ennek megfelelően kívül esik a nemzetközi magánjog alkalmazási körén.

Tekintettel arra, hogy a választottbíráskodás Magyarországon a kereskedelmi jogviták rendezésére van fenntartva és ugyanez volt a helyzet a korábbi szabályozás hatálya alatt is, továbbá arra, hogy a választottbíráskodás fő alkalmazási területe világszerte a kereskedelmi jogviták rendezése, az elemzésem fókuszában a **kereskedelmi választottbíráskodás** áll.

Mivel a kutatásom két központi témáját a választottbírósági szerződés jogi természete és a választottbírósági szerződésre alkalmazandó jogok meghatározása képezte, a doktori értekezésemben kizárólag az **önkéntes választottbíráskodással** foglalkoztam, azaz a felek kölcsönös megegyezésén alapuló választottbíráskodással.

Amint azt egy magyar szerző kiemelte,⁵ a választottbírósági szerződés kikényszeríthetőségének⁶ az alapvető kellékei az alábbiak:

- a felek egyértelmű nyilatkozata, amelyben kijelentik, hogy vitáikat választottbíróság elé viszik,
- a(z) (írásbeli) forma,
- a felek (jog)képesége és
- az, hogy a vita tárgya választottbíróság elé vihető legyen.

⁵ Benke in Gazdaság és Jog 2001/3, B. pont, 1. alpont.

⁶ Benke az "érvényesség" kifejezést használja a kikényszeríthetőség helyett. Ez a terminológia nem helyes, mivel az érvényesség a kikényszeríthetőségnek csak az egyik aspektusa (lásd lent).

Ebből az következik, hogy a **választottbíróági szerződés kikényszeríthetőségének** legalább **négy fontos aspektusa** van:

- az anyagi érvényesség,
- az alaki érvényesség,
- a szubjektív arbitrabilitás és
- az objektív arbitrabilitás.

Ez az a négy aspektus, amelyeket a doktori tézisemben vizsgáltam. Mindegyik jogkérdést önálló kollíziós jogi vizsgálatnak kell alávetni, ami ahhoz vezethet, hogy a választottbíróági szerződésre egyidejűleg több különböző jogot kell alkalmazni.⁷ Ez az oka annak, hogy a doktori értekezésemben az „alkalmazandó jog” kifejezést többes számban használtam („**alkalmazandó jogok**”), kivéve azokat az eseteket, amikor kizárólag a választottbíróági kikötésre mint szerződésre irányadó jogról volt szó.

1.2. Célok

A magyar bíróságok gyakorlatában a választottbíróági szerződésre alkalmazandó jog kérdése az eddigiekben elhanyagolható gyakorisággal merült fel. Gyakorlatilag nincsenek olyan közzétett bíróági döntések, amelyek a választottbíróági szerződés kollíziós jogi elemzését foglalják magukban. Ez számos okra vezethető vissza: a választottbíróági eljárások viszonylag alacsony száma Magyarországon; az a körülmény, hogy sem a bíróságok, sem a felek nem észlelték azt, hogy a választottbíróági szerződésre, illetve az ahhoz kapcsolódó valamely jogkérdésre nem a magyar jogot kell alkalmazni; és a jelenlegi szabályozást megelőzően a választottbíróági szerződésre irányadó kifejezett kollíziós szabályok hiánya. A választottbíróági szerződéssel kapcsolatos kollíziós jogi jogkérdések alacsony „előfordulása” nemcsak a magyar bíróságok esetjogára, hanem a magyar választottbíróági szakirodalomra is jellemző. A magyarországi székhelyű választottbíróágok azon közzétett ítéleteinek a listája, amelyek a választottbíróági szerződéssel összefüggésben kollíziós jogi elemzést tartalmaznának, szintén meglehetősen rövid.

A fentiek alapján a kutatásom célja az volt, hogy a választottbíróági szerződés kikényszeríthetőségére alkalmazandó jogokról szisztematikus áttekintést adjak, a választottbíráskodás és a választottbíróági szerződés dogmatikai és alkotmányos alapjaival kezdve, annak érdekében, hogy felhívjam a figyelmet azokra a kérdésekre, amelyeknek kihatásuk lehet a kollíziós jogi vizsgálat eredményére, és ezáltal módszertant nyújtsak a gyakorlat számára. A kutatás végső eredményeként néhány *de lege ferenda* javaslatot is tettem a választottbíróági szerződéssel kapcsolatos kollíziós jogi jogkérdések magyar jogi szabályozására.

1.3. Módszertan

A doktori értekezésem alapvető módszertana ahhoz az elsődleges célhoz igazodik, hogy a választottbíróági szerződésekre irányadó kollíziós jogi szabályozásról szisztematikus áttekintést nyújtsak a magyar jogra fókuszálva. Ennek megfelelően a doktori értekezésemben érintett legtöbb témát magyar jogi nézőpontból vizsgáltam, a vonatkozó magyar jogszabályoknak, az elérhető magyar esetjognak (azaz a magyar Alkotmánybíróság, a magyar állami bíróságok és a magyarországi székhelyű választottbíróágok közzétett döntéseinek),

---

⁷ Born (2014), p. 473.

valamint a magyar szerzők választottbíróági témájú – különösen a nemzetközi választottbíráskodásról szóló – műveinek az elemzése alapján.

A releváns hazai jogszabályok mellett a magyar jog részévé vált legfontosabb nemzetközi egyezmények szabályait és az azokhoz kapcsolódó esetjogot is figyelembe vettem, ideértve a New Yorki Egyezményt,⁸ a Genfi Egyezményt⁹ és a választottbíráskodás emberi jogi vonatkozásairól szóló alfejezetben az 1950-es Római Egyezményt.¹⁰ Van még egy olyan nemzetközi szabályozás, amelyre erőteljesen támaszkodtam: a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló UNCITRAL Modelltörvény 2006 óta hatályos szövege (a továbbiakban: UNCITRAL Modelltörvény). Ennek oka az, hogy mind a korábbi, mind a jelenlegi magyar választottbíróági törvény – az 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: 1994-es Vbtv.) és a 2017. évi LX. törvény (a továbbiakban: 2017-es Vbtv.) – az UNCITRAL Modelltörvény átültetését foglalják magukban.¹¹

A nemzetközi választottbíráskodás vizsgálata során nem helyes és nem lehetséges az elemzés egyetlen jogrendszerre történő korlátozása. Amint azt már a terminológia is mutatja, a nemzetközi választottbíráskodás a nemzetközi szintéren fejlődött ki és fejlődik tovább folyamatosan, a különböző jogrendszerek és a különböző jogi kultúrák állandó interakciójának eredményeképpen. Gyakorlatilag nincsenek olyan nemzetközi választottbíráskodásról szóló könyvek és cikkek, amelyek kizárólag egyetlen jogrendszerre hivatkoznának. Az ilyen könyvek és cikkek szerzői vagy jogösszehasonlító megközelítésmódot alkalmaznak – összehasonlítva két vagy több nemzeti jog rendelkezéseit vagy még gyakrabban összevetve egy nemzeti jog releváns szabályait a nemzetközi standardokkal és trendekkel –, vagy a nemzetközi választottbíráskodással kapcsolatos legkülönbözőbb témákat anélkül tárgyalják, hogy egy konkrét jogrendszerre hivatkoznának. A választottbíróági szerződés jogi természetéről szóló Fejezetben, a választottbíróági szerződéssel kapcsolatos elméleti kollíziós jogi megfontolásokról szóló alfejezetben, valamint a nemzetközi egyezményekről szóló alfejezetekben én is ezt a módszert követem. A leggyakrabban idézett külföldi jogok az alábbiak: a német, a svájci, az osztrák, a francia, az angol, az amerikai, a belga, a cseh és a lengyel jog.

A fent említett nemzeti jogok releváns rendelkezésein felül, ahol az indokolt volt, egyes állandó választottbíróóságok eljárási szabályzatait, a választottbíróági esetjogot és az állami bíróságok gyakorlatát is idéztem, többnyire a fenti jogrendszerekből.

2. A választottbíráskodás alapjai

2.1. A választottbíráskodás fogalma, típusai és jogi természete

A választottbíráskodás egy **eljárás**: a választottbíróági eljárás a vita választottbíróóság elé utalására irányuló nyilatkozat megtételével vagy a keresetlevél benyújtásával indul, döntéssel zárul és eljárási cselekmények sorozatából áll. Az eljárás során a felek előadják az

⁸ A külföldi választottbíróági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: New Yorki Egyezmény).

⁹ A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény (a továbbiakban: Genfi Egyezmény).

¹⁰ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: 1950-es Római Egyezmény).

¹¹ Lásd a 2017-es Vbtv. 3. § (3) bekezdését. Lásd továbbá a 2017-es Vbtv.-hez fűzött Miniszteri Indokolás Általános Részét, az 1-3. §-okhoz fűzött Miniszteri Indokolást és Csehi in Polgári Jog 2019/9-10, para. 11.

álláspontjukat a választottbíróknak, „*aki meghallgatja őket, mérlegeli a tényeket és az érveket, és aztán döntést hoz*”.¹²

Nem létezik választottbíráskodás a **felek** nélkül: a választottbíráskodás egy kontradiktórius eljárás, amiben legalább két fél vesz részt, a felperes és az alperes. A felperes az, aki a választottbírói eljárást megindítja annak érdekében, hogy a jogát (jogait) megvédje, és az alperes az, akivel szemben a felperes jogvédelmet kér.

A választottbíráskodás tárgyát – csakúgy, mint bármely más „*igazságszolgáltatás útján megvalósuló*” vitarendezés tárgyát¹³ – a felek vitája képezi, ami egy **jogvita** kell, hogy legyen. A vita „jogi” természetéből az következik, hogy a választottbíróknak a felek vitáját jogi előírások alkalmazásával kell eldöntenie, és hogy azok a viták, amelyek nem érintik a felek jog által biztosított jogait és jogi kötelezettségeit (pl. ténykérdésekről szóló viták), nem utalhatóak választottbírói útra.¹⁴

A választottbíráskodás alapját a feleknek az arra vonatkozó **konszenzusa** (azaz kölcsönös megegyezése) képezi, hogy egy vitát, ami már felmerült vagy a jövőben felmerülhet, választottbírói útra utaljanak. Ez a választottbírói szerződés. A vita **választottbírói elé utalásának** van egy másik rétege is, ami legalább annyira nélkülözhetetlen, mint a felek választottbírói vitarendezésre vonatkozó konszenzusa, hiszen a választottbírói eljárás soha nem indulhat hivatalból: a vita tényleges választottbírói elé utalása. Ennek számos formája létezik: a vita választottbírói elé utalására irányuló nyilatkozat megtétele, (viszont-)keresetlevél benyújtása vagy beszámítási kifogás előterjesztése.

A választottbíráskodás célja a felek vitájának az elbírálása a választottbírói **kötelező döntésével**, a választottbírói ítélettel. A választottbíráskodás kontextusában a vitarendezés azt jelenti, hogy a felek egymásnak ellentmondó álláspontjai közül az egyik fél álláspontját elfogadja, a másikat pedig elutasítja. Amennyiben az egyik fél nyer, a másik veszít. Ennek megfelelően a választottbírói eljárás egy **ítélkezésre** irányuló eljárás, szemben más olyan alternatív vitarendezési módszerekkel, mint például a békéltetés, a közvetítés vagy a szakértő bevonásával történő vitarendezés. Sőt mi több: a választottbírói ítélet nem egyszerűen csak egy a felekre nézve kötelező döntés, hanem egy olyan döntés, amihez ugyanazok a joghatások fűződnek, mint egy jogerős állami bírósági ítélethez: anyagi jogerőhatás és végrehajthatóság.¹⁵

A felek választottbírói vitarendezésre vonatkozó kölcsönös megegyezése és a választottbírói ítélet joghatásai mellett a választottbíráskodás harmadik jellegadó ismérve a döntéshozó személye. Attól függően, hogy hány döntéshozó vesz részt az eljárásban, a választottbíró vagy a választottbírói tanács egy **nem állami** – az állami szervezetrendszeren kívüli – **döntéshozó**.

¹² Blackaby / Partasides / Redfern / Hunter (2009), pp. 1-2, para. 1.02.

¹³ Lásd Schreuer in Festschrift Hafner (2008), p. 965.

¹⁴ Az ilyen viták más alternatív vitarendezés, pl. szakértő bevonásával történő vitarendezés, tárgyát képezhetik. Lásd pl. a svájci polgári perrendtartás (a továbbiakban: svájci Pp.) 189. cikkét, BGH 25.06.1952, BGHZ 6, 335-341, para. 11 és OGH, 14.12.1994, 7 Ob 604/94.

¹⁵ A választottbíráskodásnak és a közvetítésnek az eljárások kimenetele szempontjából történő összehasonlításához lásd Bauer in Jogtudományi Közöny 2005/12, p. 489 és Boronkay / Wellmann in MTA Law Working Papers 2015/12, p. 5. Annak megerősítéséhez, hogy a választottbírói ítélethez ugyanolyan anyagi jogerőhatás fűződik, mint az állami bírósági ítéletekhez, lásd EBH2009. 1969 = BH2010. 191.

A fentieken túl a választottbíráskodásnak van még egy meghatározó aspektusa: **az állam szerepe**. Noha a felek által, hogy választottbírói szerződést kötnek, kisserződnek az állami bírósági szervezetrendszerből, a választottbíráskodás nincs teljesen elszakadva az állami bíráskodástól. Az állam és a választottbíráskodás kapcsolata ambivalens. Egyrészt az állam egyenértékűnek ismeri el a választottbíráskodást az állami úton történő vitarendezéssel és támogatást nyújt a választottbíráskodás hatékonyságának a biztosítása érdekében. Másrészt azonban a választottbíráskodás jelentős mértékű állami kontrollnak van alávetve, amelynek két alapvető formája (eszköze) van:¹⁶ a jogalkotás (azaz olyan kógens szabályok elfogadása, amelyek a választottbírák által betartandó minimumkövetelményeket határoznak meg¹⁷), és a jogorvoslatok rendszere (azaz az említett minimumkövetelmények betartásának az ellenőrzése).¹⁸

A választottbíráskodást többféleképpen is kategorizálni lehet. A választottbírói útra utalt jogvita tárgya – a választottbírói elé terjesztett igények jogalapja és jogi természete, valamint a kért jogvédelem – alapján egyértelműen különbséget kell tenni az alábbi három kategória között:

- (i) **magánjogi választottbíráskodás**, azaz a polgári jogi (magánjogi) viták rendezésére irányuló választottbíráskodás;
- (ii) **államok közötti választottbíráskodás**, azaz államok között felmerült nemzetközi közjogi viták rendezésére irányuló választottbíráskodás; és
- (iii) **befektetők és államok közötti választottbíráskodás**, azaz a befektetők és államok között felmerült befektetésvédelmi jogviták rendezésére irányuló választottbíráskodás.

A doktori értekezésem a **kereskedelmi választottbíráskodásra**, azaz az objektív arbitrabilitás kérdésére irányadó jog szerint kereskedelminek minősülő viták választottbírói úton történő rendezésére fókuszál, ami a magánjogi választottbíráskodás egyik altípusa.

Attól függően, hogy a választottbírói eljárásban van-e releváns külföldi elem, különbséget kell tenni a **nemzetközi választottbíráskodás** és a **hazai választottbíráskodás** között.¹⁹ Ez az elhatárolás csak a magánjogi választottbíráskodás területén bír jelentőséggel, mivel az államok közötti választottbíráskodás és az államok közötti választottbíráskodás, valamint a befektetők és államok közötti választottbíráskodás fogalmilag „nemzetközi”: ezek a választottbírói eljárások minden esetben legalább két államhoz kapcsolódnak.

A választottbíráskodás definíciója alapján úgy tűnhet, hogy a választottbíráskodás fogalmilag csak **önkéntes** lehet: a választottbíráskodás alapja a felek kölcsönös megegyezése, és az, hogy hozzájárulnak-e a jogvita választottbírói úton történő rendezéséhez, mindkét fél szabad elhatározáson alapuló döntése. Csakhogy nem mindig ez a helyzet: vannak olyan sajátos esetek, amikor a fél tényleges hozzájárulása hiányzik, de mégis úgy kell tekinteni, hogy

---

¹⁶ Lásd Varga in Bányai / Nagypál (2015), pp. 1-2.

¹⁷ Lásd Cseh in Polgári Jog 2019/9-10, para. 11, aki szerint „[a] választottbíráskodást mint teljes egészében magánkezelésnek nem vehetjük ki az állam szabályozása alól, az nem helyezhető jogi légtérbe, egy jogi 'senkiföldjére', hiszen még a nyílt tengeren is vannak szabályok”.

¹⁸ Lásd EBH2008. 1794, ahol a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy „[a]z állam azonban a Választottbírói döntéseit csak akkor ismeri el és hajtja végre, ha a választottbírói eljárásban a jogvita igazságos eldöntésének eljárási feltételeit biztosították és ezt be is tartották”.

¹⁹ Lásd Nagy (2012), p. 271, para. 677 és Nagy (2017), p. 324, para. 684.

az illető elfogadta a választottbíróság hatáskörét,²⁰ és olyan esetek is vannak, amikor jogszabály kötelezi a feleket a jogvita választottbíróság elé utalására. A választottbíráskodás utóbbi fajtáját általában **kényszerű** választottbíráskodásnak nevezzük.

A választottbíráskodásnak két alapvető formája létezik: az **eseti** (ad hoc) és az **állandó választottbíráskodás**. A választottbíráskodás archetípusa az eseti választottbíráskodás. A felek autonómiájának elve szerint a felek szabadon eldönthetik, hogy a vitáikat állami bíróságok helyett választottbíróság elé akarják-e utalni, és ha a választottbíráskodás mellett döntöttek, akkor szabadon választhatnak az eseti és az állandó választottbíráskodás közül.

A választottbíráskodás alapjára (a felek választottbírósági szerződése) és tartalmára (az állami bírósági ítéletekkel azonos módon végrehajtható ítélethez vezető eljárás) tekintettel két szélsőséges elmélet létezik a választottbíráskodás jogi természetét illetően: a „**szerződéses**” (anyagi jogi) elmélet és a „**hatásköri**” vagy „**ítélet központú**” (eljárásjogi) elmélet.²¹ A választottbíráskodás valójában egy vegyes, szerződéses és eljárási elemeket is magában foglaló jogintézmény. „A választottbíráskodás szerződéses konstrukció”,²² de „a 'választottbíráskodásnak' lényegi sajátossága az 'igazságszolgáltatási' jellege” is,²³ ami a választottbírósági eljárást több szempontból is nagyon hasonlóná teszi az állami bíróságok eljárásához. A választottbíráskodás ennek megfelelően egy az anyagi és az eljárási jog határán elhelyezkedő hibrid jogintézmény: míg a választottbíráskodás egyes elemei szerződéses jellegűek és ennek megfelelően a szerződési jog által szabályozottak, addig más elemei hatásköri (eljárásjogi) jellegűek és ennek megfelelően az eljárási jog által szabályozottak.²⁴

Az a kérdés, hogy a választottbíráskodás eljárási jogi vagy anyagi jogi jogintézmény-e, felvet egy további alapvető kérdést is: a választottbíráskodás magánjogi vagy közjogi jogintézmény? A kereskedelmi választottbíráskodás egyértelműen **magánjogi** jogintézmény,²⁵ hiszen a kereskedelmi választottbíráskodás joga „*egymásnak mellérendelt jogalanyok jogait és kötelezettségeit*” szabályozza:²⁶ a választottbírók nem gyakorolnak közhatalmat, az a joguk, hogy a felek felett igazságot szolgáltatassanak, azon alapul, hogy a felek kölcsönös megegyezésükkel alávetik magukat a választottbírósági eljárásnak. Az államnak a

---

²⁰ Kivételt képeznek a jogi személy létesítő okiratába foglalt választottbírósági kikötések (I. pl. 2013-as Ptk. 3:87. §), vagy az egyoldalú jogügylettel, pl. végrendeletben kikötött választottbírósági eljárás (I. pl. német Pp. 1066. §). Szintén példaként hozhatóak fel azok az esetek, amikor a választottbírósági szerződést alá nem író személy is kötve van a választottbírósági kikötéshez a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás esetjogában kidolgozott doktrínák valamelyike alapján, pl. jogutódlás, átruházás, *agency*, harmadik személy javára szóló szerződés, a társasági jogalanyiség áttörése vagy *alter ego* elv, vállalatcsoport elv, *estoppel*. Lásd O'Neill (2012), pp. 48 et seqq. és Born (2009), pp. 1142-1205.

²¹ Lásd Battle in VLR (Jan. 1930), pp. 255-260, Schlosser (1989), pp. 28 et seqq. és Born (2009), pp. 185-187.

²² *Steelworkers v Warrior & Gulf* (U.S. S.C. 1960), at 582.

²³ Born (2009), p. 247.

²⁴ Olyan álláspont is létezik, miszerint a választottbíráskodás nem szerződéses, nem is hatásköri és nem is hibrid, hanem „autonóm”, annak tisztázása nélkül, hogy ennek a minősítésnek mik a következményei. Lásd Born (2009), p. 187.

²⁵ Lásd szintén Magyary (1913), pp. 7-8, 942. *Magyary* különbséget tesz a közjogi felhatalmazáson alapuló közjogi bíráskodás és a kizárólag magánjogi jogügyleten alapuló magánjogi bíráskodás között. Az előző a polgári per, az utóbbi a választottbíráskodás.

²⁶ A magánjog fogalmához lásd Wörten (2007), p. 4. A felek és a választottbírók viszonylatában az alá-fölérendeltség hiányához lásd Bauer in Jogtudományi Közlöny 2005/12, p. 497.

választottbíráskodásba való beavatkozása a támogatásra és a kontrollra szorítkozik, és ezért nem változtatja meg a kereskedelmi választottbíráskodás magánjogi természetét.

A választottbíráskodás jogi természetét vizsgálva van még egy olyan kérdés, amely gyakran felmerül: a választottbíráskodási eljárás teljes mértékben elszakítható bármely nemzeti jogtól, úgy anyagi jogi, mint eljárásjogi értelemben? Jelen pillanatban a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás „delokalizációja” nem több egy ambiciózus álomnál. Noha az az elképzelés, hogy „*a nemzetközi választottbíráskodási ítéletek [...] egyetlen állam jogrendszeréhez sem tartoznak*” és „*az érvényességüket [kizárólag] annak az államnak az alkalmazandó szabályai szerint kell megítélni, ahol az elismerésüket és végrehajtásukat kérik*”, megjelent egyes jogrendszerekben és nemzetközi egyezményekben,²⁷ ez távolról sem tekinthető egy világszerte érvényesülő megközelítésnek. Sőt mi több: a valódi „delokalizáció” csak akkor válhatna realitássá, ha a végrehajtási szakaszban alkalmazott standardok, ideértve a közrendi fenntartást is, a világon mindenhol egységesek lennének. Jelenleg biztosan nem ez a helyzet, és rendkívül kérdéses, hogy a nemzetközi választottbíráskodás valaha is el fogja-e érni a fejlődésnek ezt az ideális állapotát.

2.2. A választottbíráskodás emberi jogi aspektusai és alkotmányjogi alapjai

Az **Európai Emberi Jogi Bíróság** (a továbbiakban: EJEB) szerint a felek választottbíráskodási vitarendezésnek történő önkéntes alávetése az 1950-es Római Egyezmény 6. cikk (1) bekezdésében biztosított eljárási garanciákról való elfogadható lemondás, feltéve, hogy az alávetés egyértelmű, tájékozott beleegyezésen alapul és nem érint közérdeket.²⁸ A választottbíráskodási szerződés a bírósághoz fordulás jogáról, a törvény által létrehozott bírósághoz való jogról és a nyilvános tárgyaláshoz való jogról történő lemondás, de a 6. cikk (1) bekezdése magában foglal olyan minimumgaranciákat is, amelyekről nem lehet lemondani, még a vita választottbíráskodás elé utalásával sem. Ilyen minimumgarancia a meghallgatáshoz való jog, a felekkel szembeni egyenlő bánásmód, valamint az eljáró fórum függetlensége és pártatlansága.²⁹

Ami az állam választottbíráskodás feletti kontrollját illeti, az EJEB arra a megállapításra jutott, hogy a 6. cikk (1) bekezdése nem kívánja meg a Szerződő Államoktól azt, hogy érvénytelenítési eljárásokat hozzanak létre.³⁰ A választottbíráskodási ítélet elismerésekor és végrehajtásakor azonban az állami bíróságoknak gyakorolniuk kell egy bizonyos mértékű kontrollt a választottbíráskodási eljárás tisztességességével és jogszerűségével kapcsolatban.³¹ A végrehajtási szakaszban relevanciával bír egy másik, az 1950-es Római Egyezményben biztosított garancia is: az 1. számú Jegyzőkönyv 1. cikkében garantált tulajdonhoz való jog. A

²⁷ Lásd a francia Semmitőszék (Cour de Cassation) döntését in *Putrabali v Rena Holding et al.* (Cour de Cass. 2007). A választottbíráskodási ítéletnek a választottbíráskodás helye szerinti jogtól való (részleges) elszakítására vonatkozó törekvéshez lásd a Genfi Egyezmény IX. cikkét.

²⁸ Lásd *Axelsson v Sweden* (ECHR 1990) és *Suovaniemi v Finland* (ECtHR 1999). Lásd továbbá Kodek in Liebscher / Oberhammer / Rechberger (2012), p. 16, para. 1/35.

²⁹ Lásd *Nordström-Janzon v The Netherlands* (ECHR 1996), *Suovaniemi v Finland* (ECtHR 1999). Lásd továbbá Kodek in Liebscher / Oberhammer / Rechberger (2012), pp. 16-17, para. 1/38 és Krausz in *J Int'l Arb* (2011), pp. 156-157.

³⁰ Lásd Krausz in *J Int'l Arb* (2011), p. 158.

³¹ Lásd *Schiebler v Germany* (ECHR 1991) és *Boss Söhne v Germany* (ECHR 1991).

(végrehajtható tartalmú) választottbírói ítéletben megítélt követelést az EJEB „tulajdonnal” tekinti.³²

Magyarország Alkotmánybíróságának (a továbbiakban: AB) a gyakorlata sok hasonlóságot mutat az EJEB gyakorlatával. Az AB esetjoga alapján a választottbíráskodásnak három alkotmányos pillére van:³³

- Magyarország Alaptörvényének (a továbbiakban: Alaptörvény) XXVIII. cikk (1) bekezdése a bírósághoz fordulás jogáról [a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: Alkotmány) 57. § (1) bekezdése];
- az Alaptörvény 25. cikk (1) bekezdése és 25. cikk (7) bekezdése³⁴ az állami bíróságok által végzett igazságszolgáltatásról és a jogalkotó felhatalmazásáról olyan törvények megalkotására, amelyek egyes jogvitákban más szervek eljárását is lehetővé teszik [az Alkotmány 45. § (1) bekezdése],³⁵ és
- az Alaptörvény M) cikke a piacgazdaság három alapvető eleméről – a foglalkoztatás, a vállalkozás és a verseny szabadságáról –, amely a szerződéses szabadság alkotmányos gyökere [az Alkotmány 9. § (1) bekezdése].³⁶

A fenti alkotmányos rendelkezésekre támaszkodva az AB számtalan esetben megerősítette, hogy a felek választottbírói szerződése a bírósághoz fordulás jogáról való lemondás, és hogy ez a lemondás alkotmányos szempontból általában elfogadható. Az AB a választottbírói kikötést egyértelműen szerződésnek minősítette, olyan szerződésnek, amely mind anyagi jogi, mind eljárásjogi elemeket tartalmaz, és amelynek a megkötése, valamint a tartalmának a meghatározása a felek önrendelkezési jogának és szerződéses szabadságának a körébe tartozik.³⁷ Abból, hogy az AB szerint a választottbíráskodás alapja az önrendelkezési jog és a szerződéses szabadság, az következik, hogy – az EJEB-hez hasonlóan – az AB is a választottbíráskodás lényegi elemének tekinti a felek alávetésének az önkéntes jellegét.³⁸

Az EJEB esetjogával összhangban az AB is megállapította, hogy a bírósághoz fordulás jogáról a választottbírói szerződés megkötésével történő lemondás egyúttal az állami bíráskodáshoz fűződő eljárási garanciákról történő lemondással is jár. Ezen eljárási garanciák

³² Lásd *Stran Greek v Greece* (ECtHR 1994), *Regent v Ukraine* (ECtHR 2008) és *Sedlmayer v Germany* (ECtHR 2009).

³³ Lásd szintén Boronkay / Wellmann in MTA Law Working Papers 2015/12, p. 10 és Tóth in DJM/OTDK 2005, III. pont, 1. alpont. Az AB esetjogának átfogó, de kritikátlan bemutatásához lásd Kovács / Tilk in Kecskés / Tilk (2018), pp. 143-153.

³⁴ 2012. január 1. és 2013. április 1. között 25. cikk (6) bekezdés.

³⁵ Az Alkotmány nem tartalmazott az Alaptörvény 25. cikk (7) bekezdéséhez hasonló kifejezett rendelkezést, de kifejezetten rögzítette az igazságszolgáltatás állami monopóliumát.

³⁶ Lásd 3192/2012 (VII. 26.) AB határozat. Ebben a határozatában az AB megerősítette, hogy a szerződési szabadsággal kapcsolatban az Alkotmány hatálya alatt kialakított gyakorlata [13/1990 (VI. 18.) AB határozat] az Alaptörvény hatálya alatt továbbra is irányadó. A szerződési szabadsággal kapcsolatos, az Alkotmány hatálya alatt született esetjogból lásd továbbá 32/1991 (VI. 6.) AB határozat.

³⁷ Lásd 604/B/1990 AB határozat, 1282/B/1993 AB határozat, 388/D/1999 AB határozat, 657/B/2002 AB határozat, 569/D/2005 AB határozat, 1036/D/2005 AB határozat, 3118/2013 (VI. 4.) AB végzés, 3116/2015 (VII. 2.) AB végzés, 3263/2015 (XII. 22.) AB végzés, 3108/2016 (VI. 3.) AB végzés, 3174/2017 (VII. 14.) AB végzés, 3265/2017 (X. 19.) AB határozat és 3385/2019. (XII. 19.) AB végzés.

³⁸ For an explicit confirmation of this finding, see 3174/2017 (VII. 14.) AB végzés.

közül az AB a legnagyobb hangsúlyt a jogorvoslathoz való jogra helyezte,³⁹ amit az 1950-es Római Egyezmény nem tartalmaz, és ezért az az EJEB vonatkozó gyakorlatában egyáltalán nem jelenik meg. Noha kevésbé explicit módon, de az AB gyakorlatából is kitűnik az, hogy a felek választottbírói eljárásnak történő alávetése nem jelent teljes lemondást az Alkotmány és az Alaptörvény által biztosított eljárási garanciákról, és hogy a választottbíráskodás felett az állam bizonyos mértékben kontrollt gyakorol. Az AB esetjoga azonban azokkal a minimum garanciákkal kapcsolatban, amelyekről nem lehet lemondani, nem annyira kidolgozott, mint az EJEB esetjoga. Amint azt az elmúlt évtizedben hozott döntések sorozata mutatja, az AB az eddigiekben meglehetősen vonakodott attól, hogy vizsgálja, a választottbírók betartották-e az olyan eljárási minimum garanciákat, mint például a tisztességes eljáráshoz való jog.⁴⁰

A választottbírók – ideértve mind a választottbírói tanácsokat, mind pedig az állandó választottbírókat – és az állami bíróságok közötti különbségtétel viszont sokkal erőteljesebben jelen van az AB gyakorlatában, mint az EJEB gyakorlatában. E tekintetben az AB esetjogában megfigyelhető egy érdekes vonulat: az AB a választottbíráskodás és az állami bíráskodás között nemcsak szervezeti, hanem funkcionális szempontból is különbséget tesz, és a választottbíráskodást „*igazságszolgáltatási jellegű, de nem ítélkező (non judicial) tevékenységnek*” tekinti.⁴¹

Az AB esetjogának az áttekintő értékelése alapján megállapítható, hogy Magyarországon a választottbíráskodás egy bizonyos fokú alkotmányos védelemben részesül – vagy ahogyan arra egyes szerzők rámutatnak, „*a választottbírói út kikötésének joga alkotmányos jogokból is levezethető*”⁴² –, a választottbíráskodáshoz való alapvető jog azonban nem létezik.

2.3. Nemzetközi választottbíráskodás

Általánosságban véve a nemzetközi választottbíráskodás olyan választottbíráskodás, „*amely valamilyen módon átível a nemzeti határokon*”.⁴³ A nemzetközi választottbíráskodásnak nincs globálisan elfogadott definíciója. Az, hogy a választottbíráskodás nemzetközinek minősül-e, az alkalmazandó jogtól függ.

A választottbíráskodás nemzetközi, illetve hazai jellegének alapvető jelentősége van az UNCITRAL Modell törvény szempontjából, tekintettel arra, hogy a Modell törvény kizárólag a nemzetközi választottbíráskodásra alkalmazható.⁴⁴ Az UNCITRAL Modell törvény 1. cikk (3) bekezdése olyan komplex fogalom meghatározást tartalmaz a nemzetközi választottbíráskodással kapcsolatban, amely több különböző megközelítést ötvöz: a felek honossága (üzletvitelének a helye), a jogvita sajátosságai, a választottbíráskodás helye és a

³⁹ Lásd 604/B/1990 AB határozat, 1282/B/1993 AB határozat, 388/D/1999 AB határozat, 657/B/2002 AB határozat, 569/D/2005 AB határozat, 1036/D/2005 AB határozat, 3004/2012 (VI. 21.) AB végzés, 3118/2013 (VI. 4.) AB végzés és 3240/2013 (XII. 21.) AB végzés.

⁴⁰ Lásd 3348/2012 (XI. 19.) AB végzés, 3240/2013 (XII. 21.) AB végzés és 3108/2016 (VI. 3.) AB végzés. Ezekben az esetekben az AB következetesen úgy foglalt állást, hogy nincs hatásköre arra, hogy vizsgálja a választottbírói eljárás tisztességességét. Az érvénytelenítési pert lefolytató bíróság jogosult olyan eljárási szabálytalanságok megállapítására, amelyek a tisztességes eljárás sérelmének alkotmánybírói megállapítását lehetővé tehetik.

⁴¹ Lásd 95/B/2001 AB határozat, 339/B/2003 AB határozat, 1245/B/2011 AB határozat, 3244/2014 (X. 3.) AB határozat, 3116/2015 (VII. 2.) AB végzés és 3263/2015 (XII. 22.) AB végzés.

⁴² Boronkay / Wellmann in MTA Law Working Papers 2015/12, p. 13. Lásd továbbá Kecskés in Kecskés / Tilk (2018), p. 105.

⁴³ Blackaby / Partasides / Redfern / Hunter (2009), p. 8, para. 1.22.

⁴⁴ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 1. cikk (1) bekezdését.

felek autonómiája.⁴⁵ Ennek köszönhetően az UNCITRAL Modelltörvény hatálya az esetek nagyon széles körére terjed ki.

Az 1994-es Vbtv., ami az UNCITRAL Modelltörvény eredeti, 1985-ös szövegének az átültetése volt,⁴⁶ hasonló megközelítést alkalmazott, mint az UNCITRAL Modelltörvény, két kivétellel:

- Az 1994-es Vbtv. [47. § (1) bekezdés] nem vette át az UNCITRAL Modelltörvény 1. cikk (3) bekezdés c) pontját. Ennek következtében az 1994-es Vbtv. hatálya alatt a feleket nem illette meg az a szabadság, hogy a választottbíráskodást megállapodásukkal nemzetközivé tegyék.⁴⁷
- Az UNCITRAL Modelltörvény 1. cikk (3) bekezdés b) pont (i) alpontja a választottbíráskodásnak a felek által a választottbírói szerződésben vagy a választottbírói tanács, illetve az állami bíróság által a választottbírói szerződés *alapján* meghatározott helyére utal. Ezzel szemben az 1994-es Vbtv. 47. § (1) bekezdés b) pont ba) alpontja szűkebb megközelítést alkalmazott: kizárólag akkor volt alkalmazható, ha a felek kifejezetten meghatározták a választottbíráskodás helyét a választottbírói szerződésben.⁴⁸

Az 1994-es Vbtv. szerint a választottbíráskodás alaptípusa a hazai eseti választottbíráskodás volt. Ha a választottbíráskodás nemzetközinek minősült az 1994-es Vbtv. értelmében, az azt jelentette, hogy a választottbíráskodásra a törvény VI. Fejezetének a speciális szabályait kellett alkalmazni.⁴⁹

A hatálybalépése (2018. január 1.) és 2018. augusztus 7. között a 2017-es Vbtv. a 3. § (1) bekezdés 2-4. pontjaiban az UNCITRAL Modelltörvény 1. cikk (3) és (4) bekezdésének szó szerinti fordítását tartalmazta,⁵⁰ az üzletvitel helyének rendkívül széles meghatározásával. 2018. augusztus 8. napjával azonban a 3. § (1) bekezdés 2-4. pontjait a jogalkotó hatályon kívül helyezte (a 2017-es Vbtv.-t 2018. augusztus 8. napjával módosító rendelkezések⁵¹ a továbbiakban: 2018-as Vbtv. módosítás). Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi választottbíráskodás fogalmát a jogalkotó törölte a 2017-es Vbtv.-ből.

Mivel a 2017-es Vbtv. nem tesz különbséget a nemzetközi és a hazai választottbíráskodás között, nem szentel külön fejezetet azoknak a szabályoknak, amelyek kizárólag a nemzetközi választottbíráskodásra alkalmazandóak. Ugyanez volt a helyzet a 2018-as Vbtv. módosítás előtt is. Az 1994-es Vbtv. nemzetközi választottbíráskodásra vonatkozó rendelkezéseinek a többségét ugyanakkor néhány – kisebb-nagyobb – módosítással átvette az új törvény. A nemzetközi választottbíráskodás fogalm meghatározásának a hiánya és az a körülmény, hogy a 2017-es Vbtv. szabályainak a hazai és nemzetközi választottbíráskodásra történő alkalmazása tekintetében semmiféle különbségtételt nem tartalmaz az új törvény, minden

⁴⁵ Lásd Blackaby / Partasides / Redfern / Hunter (2009), p. 9, para. 1.22 és p. 12, para. 1.30.

⁴⁶ Lásd az 1994-es Vbtv.-hez fűzött Miniszteri Indokolás Általános Részének 2. pontját. Lásd továbbá Boronkay / Wellmann in MTA Law Working Papers 2015/12, pp. 11-12, Csőke in Magyar Jog 2014/12, p. 721, és, kritikai nézőpontból, Varga in FS Mezey (2013), p. 374 és Varga in FS Németh II (2013), p. 510.

⁴⁷ Lásd Varga in Oberhammer (2005), pp. 650-651 és Timár in Németh / Varga (2014), p. 653.

⁴⁸ Lásd az 1994-es Vbtv. 46-48. §-aihoz fűzött Miniszteri Indokolást.

⁴⁹ Lásd az 1994-es Vbtv.-hez fűzött Miniszteri Indokolás Általános Részének 2. pontját. Lásd továbbá Csehi in Polgári Jog 2019/9-10, para. 12, Éless in Magyar Jog 2015/4, p. 240, Benke in Gazdaság és Jog 2001/3, A. pont, 3. alpont, Murányi in Petrik (2016), § 46.

⁵⁰ Lásd Csehi in Polgári Jog 2019/9-10, para. 12.

⁵¹ Lásd az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 47. §-át (a továbbiakban: Üzleti titoktv.).

bizonyal érdekes eseteket és kihívásokat fog eredményezni a választottbíróságok és az állami bíróságok számára.

A **német** és az **osztrák jog** átültette az UNCITRAL Modell törvényt. Ezekben a jogrendszerekben azonban az UNCITRAL Modell törvényből átvett rendelkezések nemcsak a nemzetközi, hanem a hazai választottbíráskodásra is alkalmazandók. Sőt mi több: a 2017-es Vbtv.-hez hasonlóan sem a német, sem az osztrák jog nem tartalmaz fogalom meghatározást a nemzetközi választottbíráskodással kapcsolatban, illetve olyan szabályokat, amelyek kifejezetten és specifikusan a nemzetközi választottbíráskodásra lennének szabva.⁵²

A **francia jog** a dualista megközelítést alkalmazza, különbséget téve a hazai és a nemzetközi választottbíráskodás között. A francia jog alapján a választottbíráskodás hazai vagy nemzetközi jellege a vita tárgyától (természetétől) függ. A francia polgári perrendtartás (a továbbiakban: francia Pp.) 1442. cikke a nemzetközi választottbíráskodás fogalmát rendkívül tágan, olyan választottbíráskodásként határozza meg, amely „*nemzetközi kereskedelmi érdekeket érint*”.⁵³

A **svájci jog** szintén a dualista megoldást alkalmazza. A hazai és nemzetközi választottbíráskodás közötti különbségtételt az a körülmény is tükrözi, hogy a választottbíráskodás két típusát két külön törvény szabályozza.⁵⁴ A svájci jog által a nemzetközi választottbíráskodás definíciójával kapcsolatban elfogadott megközelítés a felek honosságára (lakóhely, szokásos tartózkodási hely vagy székhely) fókuszál, de a felek autonómiája is szerepet játszik, mivel a választottbíráskodásra alkalmazandó mindkét svájci szabályozás úgy rendelkezik, hogy a feleknek lehetőségük van arra, hogy megállapodásukkal a választottbírási eljárásra a másik szabályozás alkalmazását kössék ki.⁵⁵

2.4. A felek autonómiája mint a választottbíráskodás vezérelve

A felek autonómiájára a választottbíráskodás „vezérelveként” szoktak hivatkozni.⁵⁶ A „felek autonómiája” kifejezésen általában a felek azon szabadságát értik, hogy a felek meghatározhatják a választottbíróság által alkalmazandó eljárási szabályokat. A doktori értekezésemben bemutattam azt, hogy a felek autonómiája a választottbíráskodásban ennél sokkal komplexebb, több rétegű fogalom, ami „*számos olyan aspektust magában foglal, amelyet modern demokratikus társadalmunkban a legtágabb értelemben vett „magánautonómiaként” (alkotmányjogi értelemben vett önrendelkezési jogként) emlegetünk*”.⁵⁷

A **magánautonómia** és a **felek autonómiája** kifejezéseket gyakran egymás szinonimájaként használják. Ez nem helyes, mivel a két kifejezés két eltérő fogalmat takar. A *legtágabb értelemben* vett magánautonómia az önrendelkezéshez való alkotmányos jogot jelenti.⁵⁸ A *tágabb értelemben* vett magánautonómia az egyén azon jogát jelenti, hogy a magánviszonyai, azaz a magánjog által szabályozott életviszonyai tekintetében meghozhatja a saját

⁵² Lásd Konrad in Liebscher / Oberhammer / Rechberger (2012), pp. 36-37, para. 2/6 és különösen 17. lábjegyzet.

⁵³ A 2011-es reform előtt ugyanezt a definíciót a francia Pp. 1492. cikke tartalmazta.

⁵⁴ Vö. a svájci Pp. 1(d), 61 és 353-399 cikkeit és a svájci nemzetközi magánjogi törvény (a továbbiakban: svájci Nmjt.) 1(e), 7, 176-194 cikkeit.

⁵⁵ Lásd svájci Nmjt. 176. cikk (2) bekezdését és a svájci Pp. 353. cikk (2) bekezdését.

⁵⁶ Lásd Blackaby / Partasides / Redfern / Hunter (2009), p. 365, para. 6.08.

⁵⁷ Timár in FS Rüzmann (2013), p. 930.

⁵⁸ Németül: *Selbstbestimmungsrecht*, angolul: *right to self-determination*.

választásait és döntéseit. Ez a tágabb értelemben vett magánautonómia mind a *szűkebb értelemben* vett magánautonómiát (a továbbiakban: magánautonómia), mind pedig a felek autonómiáját magában foglalja.⁵⁹ A magánjogban (különösen a szerződési jogban) a feleket magánautonómia illeti meg, a nemzetközi magánjogban pedig a felek autonómiájának az előnyeit élvezhetik. A felek autonómiája kevésbé korlátozott, mint a magánautonómia:⁶⁰ a felek autonómiájának korlátjait gyakorlatilag csak a feltétlen alkalmazást kívánó szabályok, valamint a közrendi követelmények képezik.⁶¹

A magánautonómia polgári eljárásjogi leképeződése a **rendelkezési elv**.⁶² Ez az elv azt jelenti, hogy a felek az eljárásról és az eljárás tárgyává tett anyagi jogi igényekről rendelkezhetnek.⁶³ A feleket megillető autonómia eljárási kérdésekben korlátozottabb, mint az anyagi jogi kérdésekben.

A felek autonómiája a nemzetközi választottbíráskodásban a felek arra vonatkozó szabadságaként ragadható meg, hogy a vitáikat választottbíróság elé utalják és „*a konkrét választottbírósi eljárást a szerződéses kapcsolatuk szükségleteihez igazítsák*”.⁶⁴ Ez a szabadság a *tágabb értelemben* vett magánautonómia mindhárom elemét egyesíti magában: a magánautonómiát, a felek autonómiáját és a rendelkezési elvet. Ez azt jelenti, hogy a felek autonómiája a nemzetközi választottbíráskodásban általában tágabb, mint az állami bíróság eljárásában. Az autonómia tágabb terjedelme logikusan következik abból a tényből, hogy a választottbíráskodás egész intézménye a felek autonómiáján alapul:⁶⁵ a választottbíráskodás a feleknek azon a választásán alapul, hogy a jogvitájukat állami bíróság helyett választottbíró elé utalják,⁶⁶ ami már önmagában is az autonómiájuk kifejeződése.

A felek autonómiája a nemzetközi választottbíráskodásban a felek alábbi szabadságait foglalja magában:

- kiszerezhetnek az állami bíróságok hatásköre alól (azaz választottbírósi szerződést köthetnek);
- választhatnak az eseti és az állandó választottbíráskodás közül és az utóbbi esetben az általuk választott állandó választottbíróra ruházhatnak bizonyos jogokat (pl. a választottbírók kijelölésének a jogát);
- meghatározhatják a választottbíráskodás helyét;
- meghatározhatják a választottbíráskodás nyelvét;
- megválaszthatják az alkalmazandó jogokat, ideértve a vita érdemére irányadó jogot, a választottbírósi szerződésre irányadó jogot és az eljárásra alkalmazandó jogot is;
- meghatározhatják a választottbírósi tanács összetételére irányadó szabályokat és a tanács összetételét;

⁵⁹ Lásd Timár in FS Rüßmann (2013), p. 931.

⁶⁰ Lásd Hartenstein (2000), p. 32.

⁶¹ Lásd pl. a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, Rómában, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezmény (a továbbiakban: 1980-as Római Egyezmény) 7. és 16. cikkét és a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK rendelet (a továbbiakban: Róma I Rendelet) 9. és 21. cikkét.

⁶² Németül: *Dispositionsfreiheit* or *Dispositionsmaxime*, angolul: *party disposition*. Lásd Hartenstein (2000), p. 18; Paulus (2010), p. 107, para. 311.

⁶³ A rendelkezési elv hiányos és pontatlan törvényi definíciójához lásd a 2016. évi Pp. 2. § (1) bekezdését.

⁶⁴ Garnett / Gabriel / Waincymer / Epstein (2000), p. 3.

⁶⁵ Lásd Timár in FS Rüßmann (2013), p. 933 és Erdős in Somssich (2021), p. 183.

⁶⁶ Lásd Garnett / Gabriel / Waincymer / Epstein (2000), p. 3.

- meghatározhatják a választottbíróság által alkalmazandó eljárási szabályokat;
- alakíthatják az eljárást az alkalmazandó eljárási szabályok adta kereteken belül (pl. lezárhatják az eljárást egyezségkötéssel).⁶⁷

A feleknek a választottbírósági eljárásra irányadó jog megválasztására vonatkozó szabadsága jelentős hatással bír a választottbírósági szerződésre irányadó jogokra. Ennek a szabadságnak a gyakorlása ugyanis a választottbírászkodás helyének a megduplázódásához vezet azáltal, hogy „*elszakítja a kapcsolatot a választottbírászkodás [fizikai] helye és a lex arbitri között*”.⁶⁸ A választottbírósági eljárásra alapvetően a választottbírászkodás helye szerinti jogot kell alkalmazni (*lex loci arbitri*).⁶⁹ Ennek megfelelően a választottbírászkodás helyének a joga határozza meg azt, hogy a felek kiszereződhetnek-e az adott jog által megszabott törvényi keretek közül. A nemzeti választottbírósági törvények többsége, ideértve a magyar jogot is, nem jogosítja fel a feleket kifejezetten arra, hogy megválasszák az alkalmazandó eljárásjogot. Ugyanez a helyzet az UNCITRAL Modell törvénnyel is.⁷⁰ Ezekben a jogrendszerekben a felek külföldi jog választására vonatkozó szabadsága és a jogválasztásuk joghatása arra korlátozódik, hogy a külföldi jog szabályai a *lex loci arbitri* diszpozitív szabályainak a helyébe lépnek.⁷¹ A felek azonban még azokban a jogrendszerekben sem lesznek jogosultak arra, hogy kiszereződjenek az egyenlő bánásmód és a meghallgatáshoz való jog feltétlen alkalmazást kívánó, *lex loci arbitri* által lefektetett követelményei,⁷² valamint a választottbírászkodás helyén működő „*bíróságok alapvető 'külső' támogatása és kontrolltevékenysége*” alól,⁷³ amelyek kifejezetten megengedik a feleknek külföldi eljárásjog választását [l. pl. a svájci nemzetközi magánjogi törvény 182. cikk (1) bekezdését].

2.5. A nemzeti választottbírósági törvények területi hatálya

A nemzeti választottbírósági törvények területi hatálya alapvető kérdés, amelynek jelentős kihatása van a nemzetközi választottbírászkodás jogi kereteire. A doktori értekezésemben rámutattam arra, hogy a magyar megoldás és a más jogrendszerek által alkalmazott, általánosan elterjedt megoldás között jelentős különbség van.

A legtöbb nemzeti választottbírósági törvény területi hatálya a választottbírászkodás helyéhez kötődik. A választottbírászkodás helye, székhelye, „*situsa*”, fóruma, a választottbírósági székhely⁷⁴ vagy – ahogyan egyes jogrendszerekben nevezik – a választottbíróság székhelye⁷⁵ az a hely, ahol a választottbírósági eljárást jogi értelemben lefolytatják. Meg kell különböztetni az eljárási cselekmények lefolytatásának a helyétől, ami azt a fizikai értelemben vett helyet jelenti, ahol a választottbíróság az eljárási cselekményeket

⁶⁷ Lásd pl. Ujlaki in Kiss / Varga (2003), p. 871.

⁶⁸ Lásd Hill in ICLQ (2014), p. 527.

⁶⁹ Lásd Kaufmann-Kohler in ICCA Congress Series (1998), p. 336; Blackaby / Partasides / Redfern / Hunter (2009), p. 180, para. 3.51.

⁷⁰ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 19. cikk (1) bekezdését, a német Pp. 1042. § (3) bekezdését, az 1994-es Vbtv. 28. §-át, a 2017-es Vbtv. 30. §-át, az 1996-os angol Vbtv. 1. § b) pontját és 34. § (1) bekezdését. További részletekért lásd Segesser / Schramm in Mistelis (2010), pp. 930-934.

⁷¹ Lásd Timár in FS Rießmann (2013), p. 935.

⁷² Lásd a német Pp. 1042. § (1) bekezdését, a svájci Nmjt. 182. cikk (3) bekezdését, az 1994-es Vbtv. 27-28. §-ait és a 2017-es Vbtv. 29-30. §-ait.

⁷³ Born (2009) pp. 1299, 1322-1324.

⁷⁴ Ezek a kifejezések egymás szinonimái és ugyanazt a fogalmat takarják. Lásd Hill in ICLQ (2014), p. 519 és Csehi in Polgári Jog 2019/9-10, para. 3.

⁷⁵ Lásd pl. az osztrák Pp. 577. §-át, a svájci Nmjt. 176. cikkét és a svájci Pp. 353. cikk (1) bekezdését és 355. cikkét (németül: '*Sitz des Schiedsgerichts*').

(pl. megbeszélések és tárgyalások) ténylegesen foganatosítja.⁷⁶ A választottbíráskodás helye az a jogrendszer, amibe a választottbíráskodás beágyazódik – a választottbíráskodás „jogi értelemben vett otthona” vagy „jogi értelemben vett székhelye”⁷⁷ –, vagyis az a jog, ami alapján a választottbírási eljárás lefolytatásra kerül.

A felek autonómiája a választottbíráskodás helyének a megválasztására is kiterjed.⁷⁸ Ez azt jelenti, hogy a legtöbb jog szerint a felek szabadon meghatározhatják a választottbíráskodás helyét.⁷⁹ Ha a felek nem határozták meg a választottbíráskodás helyét, ezt a döntést rendszerint a választottbíráskodás fogja meghozni helyettük.⁸⁰ Amennyiben a felek állandó választottbíráskodásnak vetették alá magukat, akkor a felek egyedi megállapodásától (ha volt ilyen) és az állandó választottbíráskodás eljárási szabályzatától függően elképzelhető, hogy az állandó választottbíráskodás lesz feljogosítva arra, hogy a felek helyett meghatározza a választottbíráskodás helyét.⁸¹ Az, hogy az állami bíróságok jogosultak-e a választottbíráskodás helyének a meghatározására (azaz kijelölésére) abban az esetben, ha azt a felek nem határozták meg és még az állandó választottbíráskodás, illetve a választottbíráskodási tanács sem állapította meg, a legtöbb jogrendszerben nincs kifejezetten szabályozva a nemzeti választottbíráskodási törvényekben.⁸² Az állami bíróságok kifejezett felhatalmazásának a hiányából az következne, hogy nem rendelkeznek ilyen jogosultsággal, hiszen az állami bíróságok elvileg csak akkor avatkozhatnak be a választottbíráskodási útra utalt ügyekbe, ha és amennyiben az alkalmazandó választottbíráskodási törvény erre kifejezetten felhatalmazza őket.⁸³ Felmerülhetnek ugyanakkor olyan helyzetek, amikor a választottbíráskodás helyének az állami bíróság által történő meghatározása elkerülhetetlen.⁸⁴

A nemzetközi jogalkotási gyakorlat alapján a nemzeti választottbíráskodási törvények általában „extraterritoriális” rendelkezéseket is tartalmaznak. Ez azt jelenti, hogy a választottbíráskodási törvény egyes rendelkezéseit attól függetlenül alkalmazni kell, hogy a választottbíráskodás helye az adott országon belül vagy azon kívül található-e. Ezeknek a rendelkezéseknek a köre jogrendszerrel jogrendszerre változó.

---

⁷⁶ Lásd Szabó in Polgári Jog 2018/7-8, paras 10-12 és 16-18.

⁷⁷ Lásd Born (2009), pp. 1530, 1538-1540 és 1676, Zeiler (2006), pp. 27 és 203. Lásd továbbá Csehi in Polgári Jog 2019/9-10, para. 5 és Szabó in Polgári Jog 2018/7-8, para. 11.

⁷⁸ Lásd also Hill in ICLQ (2014), pp. 518, 521 és Csehi in Polgári Jog 2019/9-10, paras 1 és 15.

⁷⁹ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 20. cikk (1) bekezdését, a német Pp. 1043. § (1) bekezdését és az osztrák Pp. 595. § (1) bekezdését. Lásd továbbá a Genfi Egyezmény IV. cikk (1) bekezdés (b) pont (ii) alpontját.

⁸⁰ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 20. cikk (1) bekezdését, a német Pp. 1043. § (1) bekezdését és az osztrák Pp. 595. § (1) bekezdését, a svájci Nmjt. 176. cikk (3) bekezdését és a svájci Pp. 355. cikk (1) bekezdését. Lásd továbbá a Genfi Egyezmény IV. cikk (3) bekezdését.

⁸¹ Egyes nemzeti jogok kifejezetten utalnak az állandó választottbíráskodás azon jogára, hogy a felek felhatalmazása alapján meghatározza a választottbíráskodás helyét. Lásd pl. az osztrák Pp. 595. § (1) bekezdését, a svájci Nmjt. 176. § (3) bekezdését, a svájci Pp. 355. § (1) bekezdését és az 1996-es angol Vbtv. 3. § b) pontját. Más jogok nem tartalmaznak ilyen kifejezett rendelkezést, csak egy általános szabályt, miszerint a felek a(z eljárási) kérdésekre vonatkozó rendelkezési jogukat átruházhatják egy harmadik személyre, pl. egy állandó választottbíráskodásra. Lásd pl. az UNCITRAL Modell törvény 2. cikk d) pontját.

⁸² Lásd Born (2009), p. 1703.

⁸³ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 5. cikkét, a német Pp. 1026. §-át, az osztrák Pp. 578. §-át, az 1994-es Vbtv. 7. §-át és a 2017-es Vbtv. 9. §-át.

⁸⁴ Különösen ez a helyzet akkor, ha egy állami bíróságtól jogsegélyt kérnek a választottbíráskodás felállításához anélkül, hogy a felek a választottbíráskodás helyét meghatározták volna, illetve – állandó választottbíráskodás esetén – anélkül, hogy az állandó választottbíráskodásnak joga lenne meghatározni a választottbíráskodás helyét a felek helyett.

Az **1994-es Vbtv.** területi hatálya jelentős vitát generált a magyar akadémiai és gyakorlati szakemberek körében. Az 1994-es Vbtv. 1. §-a szerint *„[e] törvényt – eltérő rendelkezése hiányában – akkor kell alkalmazni, ha az eseti vagy állandó választottbíróság helye (székhelye) Magyarországon van”*. Az 1994-es Vbtv. más rendelkezései részben eltérő kifejezéseket használtak: *„a választottbíráskodás helye”, „a választottbíráskodásnak a választottbírósági szerződésben meghatározott helye”* és *„a választottbíróság székhelye”*.⁸⁵ Az 1. § homályos megszövegezése, az UNCITRAL Modelltörvény 1. cikk (2) bekezdésétől való eltérése és az 1994-es Vbtv. által alkalmazott kifejezések következetlensége miatt nem volt világos, hogy az 1994-es Vbtv. mely feltételek mellett volt alkalmazandó az állandó választottbíráskodásra. A szakirodalomban három álláspont jelent meg:

- (i) *„az eseti vagy állandó választottbíróság helye (székhelye)”* kifejezést az 1994-es Vbtv. 1. §-ában helyesen a választottbíráskodás helyeként kellett értelmezni, függetlenül attól, hogy eseti vagy állandó választottbíráskodásról volt-e szó;⁸⁶
- (ii) az 1994-es Vbtv. területi hatályának a helyes értelmezése az volt, hogy a „helye” kifejezés kizárólag az eseti választottbíráskodásra vonatkozott, míg állandó választottbíráskodás esetén a releváns területi kapcsolóelv az állandó választottbíróság „székhelye” volt;⁸⁷
- (iii) *„az eseti vagy állandó választottbíróság helye (székhelye)”* kifejezés egyszerűen homályos volt, de lehetett úgy értelmezni, hogy az 1994-es Vbtv.-nek a választottbíráskodást szabályozó rendelkezései azokra az esetekre voltak alkalmazandóak, ahol a választottbíróság helye, azaz a választottbíráskodás helye Magyarországon volt – függetlenül attól, hogy a választottbíráskodás eseti vagy állandó volt-e –, ezzel szemben az állandó választottbíróságok működését szabályozó rendelkezések azokra az esetekre voltak alkalmazandóak, ahol az állandó választottbíróság székhelye Magyarországon volt.⁸⁸

A **2017-es Vbtv.** 1. § (1) bekezdésének az eredeti, 2018. január 1. és 2018. augusztus 7. között hatályban lévő megszövegezése szerint *„[e] törvényt kell alkalmazni a választottbíráskodás során, ha az eljáró állandó választottbíróság székhelye vagy az eseti választottbíráskodás helye Magyarországon van”*. Ebből a megfogalmazásból egyértelműen kitűnik, hogy a jogalkotó levonta a következtetéseket az 1994-es Vbtv. területi hatályával kapcsolatos vitákból és világossá akarta tenni, hogy a „helye” kifejezés az eseti választottbíráskodásra, a „székhelye” kifejezés pedig az állandó választottbíráskodásra vonatkozik. Csakhogy 2018. január 1. és 2018. augusztus 7. között számos olyan további rendelkezése volt a 2017-es Vbtv.-nek, amelyek nem követték ezt a dualista megközelítést, azaz az állandó választottbíróság székhelye és az eseti választottbíráskodás helye közötti különbségtételt, hanem egyszerűen csak *„a választottbíráskodás helyére”* utaltak.⁸⁹ Az a körülmény, hogy a magyar választottbírósági törvény területi hatályának a meghatározása körében a jogalkotó választása a dualista megközelítésre esett, továbbá a 2017-es Vbtv. területi hatályának a referencia pontja (az állandó választottbíróság székhelye, illetve az eseti választottbíráskodás helye) nem volt összhangban a 2017-es Vbtv. már rendelkezéseinek a

⁸⁵ Vö. az 1994-es Vbtv. 4. §-át, 31. § (1) bekezdését, 41. § (3) bekezdését, 46. § (2) bekezdését és 47. § (1) bekezdés b) pont ba) alpontját.

⁸⁶ Lásd Csőke in Magyar Jog 2014/12, pp. 722-723.

⁸⁷ Lásd Éless in Magyar Jog 2015/4, pp. 240-241.

⁸⁸ Lásd Timár in Németh / Varga (2014), pp. 655-656.

⁸⁹ Lásd a 2017-es Vbtv. 3. § (1) bekezdés 2. pontjának, 28. §-ának, 31. §-ának és 44. § (4) bekezdésének a 2018. január 1. és 2018. augusztus 7. között hatályos szövegét.

referencia pontjával (a választottbíráskodás helye), súlyos következményekhez vezethetett a gyakorlatban azokban az esetekben, ahol a felek a jogvitáikat külföldi állandó választottbíráóság eljárására utalták. Emiatt a szabályozást erős kritika érte, ami arra indította a jogalkotót, hogy módosítsa a 2017-es Vbtv.-t.⁹⁰

A 2017-es Vbtv. 1. § (1) bekezdésének jelenleg hatályos szövege szerint „[e] törvény rendelkezéseit kell alkalmazni, ha a választottbíráskodás helye Magyarországon van”. Annak, hogy a választottbíráskodás eseti vagy állandó, az 1. § (1) bekezdésében meghatározott területi hatály szempontjából már nincs jelentősége, de továbbra is jelentősége van a 2017-es Vbtv. extraterritoriális rendelkezéseinek az alkalmazása szempontjából. A 2017-es Vbtv. 2018. augusztus 8. óta hatályos 1. § (2) bekezdése szerint, „[h]a nemzetközi szerződés eltérően nem rendelkezik, a 9. §-t, a 10. §-t, a 26-28. §-t, a 40. §-t, az 53. §-t és az 54. §-t alkalmazni kell magyarországi székhelyű állandó választottbíráóság eljárása esetén akkor is, ha a választottbíráskodás helye Magyarországon kívül van”.

Az új szabályozás alapján a külföldi állandó választottbíráóság égisze alatt külföldön lefolytatott választottbíráósági eljárásokra, amelyek esetében tehát a választottbíráskodás helye is külföldön van, az 1. § (2) bekezdése nem vonatkozik. Az 1. § (2) bekezdésében felsorolt extraterritoriális rendelkezések tartalmára és jelentőségére tekintettel (a választottbíráósági szerződések, a választottbíráóság által hozott ideiglenes intézkedések és a választottbíráósági ítéletek elismerése és végrehajtása, jogsegély nyújtása) ez rendkívül problematikus. Az új szabályozással kapcsolatban további problémát jelent az, hogy a 2017-es Vbtv. 59. § (1)-(2) bekezdése kizárólagos hatáskört telepít a jelenleg működő négy magyar állandó választottbíráóságra.⁹¹ A 2017-es Vbtv. 1. § (1) bekezdését figyelembe véve a négy magyar állandó választottbíráóság kizárólagos hatásköréről szóló rendelkezések minden olyan esetben alkalmazandóak, amikor a választottbíráskodás helye Magyarországon van. Ezt lehet úgy értelmezni, hogy a külföldi állandó választottbíráóságok nem folytathatnak le választottbíráósági eljárásokat Magyarországon és hogy a felek ezzel ellentétes megállapodása semmis. Emiatt a két aggály miatt a magyar szabályozás továbbra sem felel meg a nemzetközi trendeknek.

3. A választottbíráósági szerződés jogi természetete

A választottbíráósági szerződés általános megfogalmazásban a felek megállapodása, amellyel egy vagy több jogvitát választottbíráóság elé utalnak. A vitának nem kell létező vitának lennie, ami már felmerült a felek között. A választottbíráósági szerződés alapján választottbíráósági útra utalt vitáknak azonban meghatározott jogviszonyból kell eredniük, ami rendszerint, de nem szükségszerűen egy anyagi jog által szabályozott szerződés. A felek olyan megállapodása, amellyel a jövőben köztük felmerülő összes jogvitát választottbíráósági útra utalják egy konkrét jogviszonyra való utalás nélkül, a legtöbb jogrendszerben nem minősül választottbíráósági szerződésnek: ez egy olyan megállapodás, ami kívül esik a választottbíráskodásra irányadó jogi szabályozás hatályán.⁹²

⁹⁰ Lásd pl. Szabó in Polgári Jog 2018/7-8, paras 29-75, Varga in Eljárásjogi Szemle 2018/1, p. 3, Bodzási / Tanács in Fontes Iuris 2017/4, p. 46 és Bodzási in Bodzási (2018), p. 18.

⁹¹ A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíráóság, a Sport Állandó Választottbíráóság, az Agrárkamara Választottbíráóság és a Koncessziós Állandó Választottbíráóság.

⁹² Lásd a New Yorki Egyezmény II. cikk (1) bekezdését, az UNCITRAL Modelltörvény 7. cikk (1) bekezdését (1. opció) vagy 7. cikkét (2. opció), az 1994-es Vbtv. 5. § (1) bekezdését, a 2017-es Vbtv. 8. § (1) bekezdését, a német Pp. 1029. § (1) bekezdését, az osztrák Pp. 581. § (1) bekezdését. Ezzel

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás területén a választottbíróági szerződésnek két alapvető formája létezik: az általában „fő-”, „alap-” vagy „hordozó szerződésnek” nevezett anyagi jogi szerződésbe⁹³ foglalt választottbíróági klauzula és a különálló választottbíróági szerződés.⁹⁴ A már felmerült jogvitára vonatkozó választottbíróági szerződéseket, amelyek általában különálló szerződés formáját öltik, (franciául) *compromise*-nak vagy (latinul) *compromissum*-nak is hívjuk,⁹⁵ a jövőbeli jogvitákra vonatkozó választottbíróági szerződéseket pedig, amelyeket általában a főszerződés foglal magában, (franciául) *clause compromissoire*-nak vagy (latinul) *clausula compromissoria*-nak.⁹⁶ A választottbíróági szerződés fent említett két alapvető típusában közös az, hogy a felek kölcsönös megegyezése arról, hogy egy vagy több jogvitát választottbíróság elé utalnak, kifejezetten megjelenik. A választottbíróági szerződés a felek ráutaló magatartásával is létrejöhet: úgy is létrejöhet, hogy „a kereseti kérelem vagy védekezés előadása során az egyik fél állítja a választottbíróági megállapodás létét és a másik fél azt nem vitatja”.⁹⁷

A kontinentális és az angolszász jogrendszerek eltérő szerződés koncepciója ellenére a választottbíróági kikötést mindenhol **szerződésként** kezelik az állami bíróságok és a választottbíróóságok. A választottbíróági szerződés megkötésével tipikus esetben mindkét fél aláveti magát a választottbíróóság eljárásának és feladja az állami bírósághoz fordulás lehetőségét. Ez mindkét oldalon előnnyel és hátránnyal is jár és ezáltal megfelel az angolszász jogrendszerek *consideration* követelményének: a választottbíróági kikötés szerződésnek minősül az angolszász jogrendszerekben is, még hozzá anélkül, hogy minősített okiratba (*deed*) foglalják.

Az, hogy a **nem kizárólagos választottbíróági szerződések**, amelyek nem zárják ki az állami bíróságok hatáskörét, választottbíróági szerződésnek tekinthetőek-e, ellentmondásos téma. A magyar bíróságok esetjoga nem egységes.⁹⁸ Az 1994-es és a 2017-es Vbtv. rendelkezései alapján azonban, figyelembe véve a felek autonómiájának az elvét is és tekintettel arra, hogy a nem kizárólagos választottbíróági szerződéseket nehézség nélkül kezelni lehet a törvényi keretek között, a nem kizárólagos választottbíróági kikötéseket is választottbíróági szerződésnek lehet és kellene tekinteni, feltéve, hogy a felek nem kizárólagos választottbíróági szerződés megkötésére irányuló akarata egyértelműen rögzítésre kerül.

Annak ellenére, hogy a választottbíráskodás egyfajta igazságszolgáltatás és – mint olyan – egyenértékű az állami bíráskodással, a választottbíróági szerződés **magánjogi szerződés**: a választottbíróági eljárás egyetlen résztvevője sem gyakorol közhatalmat a másik felet. A választottbíróági eljárásban részt vevő felek egyenrangúak, egyik fél sincs fölérendelve a másiknak. Ugyanez igaz a felek és a választottbíróági tanács vagy az állandó

---

szemben az 1996-os angol Vbtv. 6. § (1) bekezdése a jövőbeli jogviták választottbíróóság elé utalása esetén nem követeli meg a jogviszony meghatározását. Lásd also Born (2009), pp. 256-258.

⁹³ Lásd O'Neill (2012), p. 195.

⁹⁴ Lásd pl. a Genfi Egyezmény I. cikk (2) bekezdés a) pontját.

⁹⁵ A '*compromissum*' kifejezés eredetével kapcsolatban (*com-promissum*, „dupla ígélet”, ígélet a választottbíróági vitarendezésre szankció terhe mellett), lásd Born (2009), p. 25.

⁹⁶ Lásd Benke in Gazdaság és Jog 2001/3, A. pont, 1. alpont, és Bae / Lee (2012), p. 56. Lásd továbbá Okányi (2009), p. 13 és Okányi in Varga (2018), p. 2874, para. 7357.

⁹⁷ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 7. cikk (5) bekezdését (1. opció).

⁹⁸ Vö. BH1992. 48, BDT2005. 1207, BDT2013. 3028, 3/2013. számú PJE határozat, Gfv.IX.30.328/2011/4 (Legfelsőbb Bíróság), 9.G.40.400/2017/12 (Fővárosi Törvényszék), hatályában fenntartotta Gfv.VII.30.008/2018/11 (Kúria).

választottbíróság közötti jogviszonyra: a választottbírósági tanácsok és az állandó választottbíróságok nem állami szervek és nem gyakorolnak közhatalmat. Jogaik a felek kölcsönös megegyezéséből fakadnak.

A választottbírósági szerződés anyagi jogi, eljárásjogi vagy vegyes szerződésként való minősítése sokkal bonyolultabb kérdés. Az ún. **eljárásjogi elmélet** szerint, ami különösen erőteljesen van jelen a kontinentális jogrendszerekben, a választottbírósági szerződés egy kétoldalú eljárási cselekmény, az eljárásjogi szerződések (*Prozessvertrag*) altípusa, amit elsődlegesen az eljárásjog szabályoz.⁹⁹ Az **anyagijogi elmélet** szerint a választottbírósági szerződés egy anyagi jogi szerződés eljárásjogi joghatásokkal.¹⁰⁰ Ez azt jelenti, hogy alapvetően az anyagi (szerződési) jog szabályozza. A **vegyes elmélet** szerint a választottbírósági szerződés anyagi jogi és eljárásjogi elemek elválaszthatatlan kombinációja, hasonlóan a perbeli egyezséghez.¹⁰¹ Ennek megfelelően a választottbírósági szerződés egyszerre eljárásjogi és anyagi jogi jogintézmény és e két aspektust nem lehet elkülöníteni egymástól. Ez az eljárásjog és az anyagi jog kumulatív alkalmazásához vezet.

Az én véleményem szerint helyesebb elfogadni egy **dualista elméletet**, amely szerint „[a] választottbírósági szerződésnek [...] mind szerződéses, mind hatásköri jellege van. A szerződéses jellegét a felektől megkövetelt megállapodás adja. A hatásköri jellege abban nyilvánul meg, hogy hatáskört telepít a választottbíróságra”.¹⁰² A választottbírósági szerződésnek eljárásjogi és anyagi jogi joghatásai is vannak. Szerződésről lévén szó, alapvetően a szerződési jog általános szabályai irányadóak rá. Ha azonban a választottbíráskodás joga a választottbírósági szerződésnek egy szerződéses (anyagijogi) elemére nézve speciális szabályt tartalmaz, akkor ezt a szabályt kell alkalmazni. A szerződési jog általános rendelkezéseinek az alkalmazása során mindazonáltal tekintettel kell lenni e szabályok alkalmazhatóságának a korlátjaira is, figyelembe véve a választottbírósági szerződés azon sajátos célját, hogy vitarendezési mechanizmust biztosítson, valamint mindazokat az eljárásjogi vonatkozásokat, amelyek ebből a speciális célból erednek. A választottbírósági szerződéssel kapcsolatos jogkérdések közül azokra, amelyek közvetlenül összefüggenek a választottbíróság vagy az állami bíróságok eljárásával, a választottbíráskodás jogának az eljárási szabályai irányadóak. Mindent egybevetve a választottbírósági szerződés egy adott elemének az eljárásjogi vagy anyagi jogi intézményként való osztályozása fontosabb, mint a szerződés egészének a minősítése.

A választottbírósági szerződés vélelmezetten **független** az alapszerződéstől. Ez azt jelenti, hogy a választottbírósági szerződés létrejöttét és érvényességét rendszerint függetlenül kell vizsgálni, és a főszerződés nem létezése, érvénytelensége vagy megszüntetése nem érinti automatikusan a választottbírósági szerződést. Mivel a függetlenség egy vélelem, bizonyítani lehet azt, hogy a főszerződés azonos okból a választottbírósági szerződés is nem létező,

⁹⁹ Lásd Reithmann / Martiny (2004), p. 2214, para. 3218; BG, *Tobler v Schwyz*, BGE 59 I 177 (1933), at 179; BGH, 10.12.1970, BB 1971, 369, para. 32, BGH, 03.12.1986, BGHZ 99, 143-150, para. 22, és BGH, 06.04.2009, BGHZ 180, 221-235, para. 17; OGH, 30.03.2009, 7 Ob 266/08f, p. 13; *‘Sojuznefteexport’ v Joc Oil* (FTAC 1984), pp. 97 et seqq.

¹⁰⁰ Oertmann in ZfdZP (1915), pp. 403-404; lásd továbbá a Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság korábbi döntéseit: BGH, 23.11.1972, NJW 1973, 191-191, para. 11 és BGH 22.05.1967, BGHZ 48, 35-46, para. 44. A magyar szakirodalomból lásd Fejes in *Gazdaság és Jog* 2005/4, p. 21, para. 5 és Ujlaki in *Jogtudományi Közlöny* 1991/9-10, pp. 224 et seqq.

¹⁰¹ Lásd Wagner (1998), pp. 579 és 43 et seqq. A többségi állásponttal ellentétben Wagner tagadja a vegyes szerződések létezését és ezáltal a választottbírósági szerződés vegyes jellegét.

¹⁰² Lew / Mistelis / Kröll (2003), p. 100, para. 6-2.

érvénytelen vagy megszűnt. Függetlensége ellenére a választottbírói szerződés nem létezhet alapjogviszony nélkül, ezért egyúttal **járadékos** természetű is.

4. Érvényesség és arbitrabilitás

Az anyagi érvényesség, az alaki érvényesség, a szubjektív arbitrabilitás és az objektív arbitrabilitás a választottbírói szerződés kikényszeríthetőségének a négy legfontosabb feltétele. E fogalmak jelentése, anyagi jogi vagy eljárásjogi jogkérdésként való minősítése, egymástól és más hasonló fogalmaktól való elhatárolása számos kérdőjelet felvet. A doktori értekezésemben igyekeztem tisztázni a fenti jogintézmények tartalmát és világosan elhatárolni őket egymástól a minősítés érdekében, ami minden kollíziós jogi elemzés legelső lépcsőfoka.

4.1. Anyagi érvényesség

A választottbírói szerződés anyagi érvényességére a szerződési jog általános szabályai irányadók,¹⁰³ kivéve, ha van olyan speciális rendelkezés, amelyet egy nemzetközi egyezmény vagy az alkalmazandó nemzeti választottbírói jog tartalmaz.¹⁰⁴ Ez azt jelenti, hogy a választottbírói szerződés anyagi érvényességére rendszerint ugyanazokat a szabályokat kell alkalmazni, mint bármely más anyagi jogi szerződés anyagi érvényességére.¹⁰⁵

Általános megfogalmazásban az érvényesség azt jelenti, hogy a szerződés képes a felek által kívánt joghatások kiváltására és ezáltal a szerződés (teljesítése) kikényszeríthető. A választottbírói szerződés anyagi érvénytelensége olyan eseteket foglal magában, amikor a feleknek a választottbírói eljárás kikötésére vonatkozó akarata vagy a választottbírói szerződés kivánt joghatása eleve, azaz már a választottbírói szerződés megkötésének az időpontjában is hibás, és ezért az alkalmazandó jog megfosztja a választottbírói szerződést attól a képességétől, hogy kiváltsa a kívánt joghatásokat.

Az akarati hibákat vizsgálva először, a választottbírói szerződés érvénytelen lehet például megtévesztés,¹⁰⁶ tévedés, kényszer, fenyegetés vagy tisztességtelen befolyásolás miatt, az alkalmazandó jogtól függően.

Ami a kívánt joghatások hibáit illeti, a magyar szerződési jogi szabályokat példaként említve, az alábbi anyagi érvénytelenségi okok jöhetnek szóba egy választottbírói szerződés esetén: jogszabályba ütközés (tilos szerződés), jóerkölcsbe ütközés, a vállalkozás és fogyasztó szerződésének jogsértő vagy tisztességtelen kikötései, lehetetlen szolgáltatás.

A választottbírói szerződés anyagi érvényességének vannak bizonyos sajátosságai. Először is a választottbírói kikötés függetlensége a választottbíráskodás jogának egy speciális anyagi jogi rendelkezése, amely szerint – egyebek mellett – vélelmezni kell azt, hogy a választottbírói szerződést a főszerződés érvénytelensége nem érinti. Másodszor, mivel a választottbírói szerződés vitarendezési eljárást biztosít és a választottbírói

---

¹⁰³ A német esetjogból lásd BGH, 06.04.2009, BGHZ 180, 221-235, para. 17. A magyar szakirodalomból lásd Juhász in Varga (2018), p. 2882, para. 7372 és Fejes in Gazdaság és Jog 2005/4, p. 24, para. 9.

¹⁰⁴ *'Sojuznefteexport' v Joc Oil* (FTAC 1984), p. 98.

¹⁰⁵ Különösen nyilvánvaló ez a U.S. Code Title 9, Chapter 1, §2 rendelkezéséből, amely szerint a választottbírói szerződés „*érvényes, visszavonhatatlan és kikényszeríthető, kivéve, ha olyan körülmény áll fenn, amely jogszabály vagy az equity alapján a szerződés visszavonására ad okot*”.

¹⁰⁶ A magyar esetjogból lásd Gfv.X.30.296/2009/5 (Legfelsőbb Bíróság).

hatáskörének az alapja, a választottbíróági szerződés érvénytelenségének eljárásjogi következményei vannak. Az érvénytelenség legfontosabb következménye a választottbíróági hatáskörének a hiánya. A választottbíráskodás megfelelő működésének a biztosítása érdekében a választottbíróági szerződés érvénytelenségére vonatkozó kifogások eljárási (időbeli) korlátokhoz kötöttek, ami az anyagi jogi szerződésekre nem jellemző. Harmadszor, az elsődleges, hatásköri joghatásai miatt a választottbíróági szerződés érvénytelensége rendszerint előkérdésként merül fel egy más tárgyban folyó eljárás során. Mindazonáltal az is elképzelhető, hogy a választottbíróóság érvénytelensége az eljárás főtárgya.¹⁰⁷

A fenti sajátosságokra és különösen a választottbíróági szerződés eljárásjogi vonatkozásaira tekintettel az anyagi érvénytelenségnek az általános szerződési jog szerinti jogkövetkezményei nem alkalmazhatóak minden további nélkül a választottbíróági szerződésre: az *in integrum restitutio* nem jöhet szóba.

Az anyagi érvénytelenséget meg kell különböztetni az alábbi jogi fogalmaktól: **nem létezés, hatálytalanság, nem teljesíthetőség, semmisség és betarthatatlanság**. Ezeknek a kifejezéseknek a pontos jelentése és az anyagi érvénytelenség fogalmához való viszonya nem mentes a bizonytalanságoktól. Ennek az az oka, hogy a New Yorki Egyezmény által használt kifejezéseket az Egyezmény maga nem definiálja és a különböző nemzeti jogok más-más kifejezéseket használnak ugyanazoknak a helyzeteknek a leírására. További okot jelent az, hogy az Egyezmény és a nemzeti jogok által használt egyes kifejezéseket nehéz azonosítani a szerződési jog hagyományos fogalmaival. A bizonytalanságok ellenére az alábbiak teljes bizonyossággal megállapíthatóak:

- egyértelmű a különbség a nem létezés és az anyagi érvénytelenség között;
- az anyagi érvénytelenség következménye világos: az a bíróság, amely elé az érvénytelen választottbíróági szerződés tárgyát képező vitát utalták, nem fogja a vitát választottbíróági útra terelni, hanem meg fogja állapítani a hatáskörét a jogvita érdemi elbírálására;
- azoknak az eseteknek a köre, amikor egy bíróság megtagadja a választottbíróági szerződés kikényszerítését az előtte indult eljárásban (azaz abban az esetben, ha a felek valamelyike keresetet indít egy állami bíróság előtt a választottbíróági szerződés ellenére), nem korlátozódik a nem létezés és az – anyagi vagy alaki – érvénytelenség eseteire.

4.2. Alaki érvényesség

Bizonyos jogügyletekhez csak akkor fűződnek joghatások, ha megfelelnek bizonyos alaki követelményeknek. Alaki követelmények nemcsak a szerződési jogban, illetve az anyagi jogban léteznek, hanem az eljárásjogban is. Az anyagi jog és az eljárásjog alaki követelményei jellemzően két célt szolgálnak:

- (i) a jogügylet létezésének és tartalmának a bizonyítása; és
- (ii) a jogügyletben részes félnek a védelme az elszármított cselekvéstől, valamint annak biztosítása, hogy a félben tudatosuljon az, hogy mi a jogügylet tartalma és mik a következményei.

---

¹⁰⁷ Lásd pl. Gfv.VII.30.151/2014/4 (Kúria) és BH2018. 87.

A választottbírósági szerződésekkel szemben általában léteznek alaki követelmények, és a választottbírósági szerződéssel kapcsolatos legelterjedtebb alaki követelmény az írásbeli forma.¹⁰⁸ Az, hogy az írásbeli formának való megfeleléshez milyen kritériumoknak kell teljesülniük, az alkalmazandó jogtól függ. Van azonban egy általános, a választottbírósági szerződéssel kapcsolatos alaki követelmények liberalizációjának az irányába mutató tendencia.¹⁰⁹ Az alaki követelmények fent említett két célja a választottbírósági szerződés esetén is releváns.

A szerződési jog általános szabályai szerint a szerződés alaki hibái rendszerint orvosolhatóak. Ugyanez igaz a választottbírósági szerződésre is, de nem a szerződési jog általános szabályai, hanem a választottbíráskodás jogának speciális rendelkezései alapján. A legtöbb nemzeti választottbírósági törvényben van egy olyan szabály, miszerint írásban megkötött választottbírósági szerződésnek minősül az is, ha a kereseti kérelem vagy védekezés előadása során az egyik fél állítja a választottbírósági megállapodás létét és a másik fél azt nem vitatja.¹¹⁰

Annak a jogkövetkezménye, hogy a választottbírósági szerződés nem felel meg az alaki követelményeknek, rendszerint az érvénytelenség. Az alaki követelmények be nem tartásának azonban más elsődleges hatása is lehet. Egyes szabályozási rezsimek – nemzetközi egyezmények és nemzeti választottbírósági törvények – kizárólag írásbeli választottbírósági szerződésekre alkalmazhatóak.¹¹¹ Ezekben az esetekben az írásbeliség követelményének való meg nem felelés elsődleges hatása nem az érvénytelenség lesz, hanem az adott szabályozás alkalmazhatatlansága. Végül egyes nemzeti választottbírósági törvények megfogalmazása azt sugallja, hogy az írásbeli választottbírósági szerződés létezése kizárólag bizonyítási és nem érvénytelenségi kérdés.¹¹²

Az alaki érvénytelenséget meg kell különböztetni az alábbi jogi fogalmaktól: **anyagilag érvénytelenség és nem létezés.**

4.3. Szubjektív arbitrabilitás

A szubjektív arbitrabilitás vagy „*rationae personae* arbitrabilitás” az arbitrabilitás egyik oldala. A felek képességét jelenti arra, hogy a jogvitáikat választottbíró elé utalják, azaz választottbírósági szerződést kössenek.¹¹³ Amennyiben valaki rendelkezik a választottbírósági szerződés megkötésére vonatkozó képességgel, úgy azzal a képességgel is rendelkezik, hogy a választottbírósági eljárásban fél legyen és az eljárásban részt vegyen. A legtöbb nemzeti

---

¹⁰⁸ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 7. cikk (2) bekezdését (1. opció), a német Pp. 1031. § (1) bekezdést, az osztrák Pp. 583. § (1) bekezdését, a svájci Nmjt. 178. cikk (1) bekezdését (nemzetközi választottbíráskodás esetén) és a svájci Pp. 358. cikkét (hazai választottbíráskodás esetén), az 1994-es Vbtv. 5. § (3) bekezdését és a 2017-es Vbtv. 8. § (2) bekezdését, az 1996-es angol Vbtv. 5. § (1) bekezdését.

¹⁰⁹ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 7. cikkét (2. opció), ami minden alaki követelményről lemond a választottbírósági szerződéssel kapcsolatban. Lásd továbbá Born (2009), pp. 586-587 és Born (2014), p. 663.

¹¹⁰ Lásd az UNCITRAL Modell törvény 7. cikk (5) bekezdését (1. opció), a német Pp. 1031. § (6) bekezdését, az osztrák Pp. 583. § (3) bekezdését, az 1994-es Vbtv. 5. § (4) bekezdését és a 2017-es Vbtv. 8. § (4) bekezdését. A magyar esetjogról lásd EBH2007. 1705 és EBH2006. 1525.

¹¹¹ Born (2009), pp. 581-582 és Born (2014), pp. 657-658.

¹¹² Lásd pl. a holland Pp. 1021. cikkét.

¹¹³ Lásd Zeiler / Siwy (2018), p. 4, para. 6.

választottbíróági törvény nem tartalmaz rendelkezéseket a szubjektív arbitrabilitásról.¹¹⁴ Ilyen speciális szabályozás hiányában a személyek jog- és cselekvőképességére vonatkozó általános szabályok irányadóak.

Egyes nemzeti törvények szerint bizonyos személyek szubjektív arbitrabilitása sajátos korlátozások, illetve tilalmak alá esik. Tipikus példa az állam, az állami szervek és az állami tulajdonban lévő cégek választottbíróági szerződés megkötésére vonatkozó képességének a korlátozása vagy kizárása.¹¹⁵ A nemzetközi választottbíráskodásban ezeket a korlátozásokat és tilalmakat többnyire indokolatlannak és idejétműltnek tekintik, és az államnak, az állami szerveknek és az állami tulajdonban lévő cégeknek az a joga, hogy a saját jogukra hivatkozva kibújhassanak a választottbíróági vitarendezésre irányuló korábbi kötelezettségvállalásuk alól, általában nem elfogadott.¹¹⁶

A függetlenség elvéből az következik, hogy a feleknek a választottbíróági szerződés megkötésére vonatkozó képességét a főszerződés megkötésére vonatkozó képességüktől függetlenül kell vizsgálni. Azokban az esetekben azonban, ahol a felek választottbíróági szerződés megkötésére vonatkozó képességére ugyanazok a követelmények irányadóak, mint az általános szerződéskötési képességükre, a függetlenség elvének nincs gyakorlati jelentősége.

A szubjektív arbitrabilitás hiányának két különböző elsődleges joghatása lehet. Ha a félnek jogképessége sincs, azaz egy olyan entitásról van szó, amelynek nincs semmilyen jogalanyisága, a fél által kötött választottbíróági szerződés nem létező lesz. Ha a fél jogalany, azaz van jogképessége, de nincs cselekvőképessége, mert kiskorú vagy gondnokság alatt áll, a saját maga által kötött választottbíróági szerződés anyagi jogi szempontból általában érvénytelennek fog minősülni.¹¹⁷ Ha a szubjektív arbitrabilitásnak egy speciális szabályát sértették meg, pl. egy állami szerv választottbíróági szerződést kötött, megsértve egy olyan alkalmazandó jogszabályi rendelkezést, amely megtiltotta az ilyen szervek számára azt, hogy választottbíróági szerződést kössenek, a választottbíróági szerződés általában¹¹⁸ érvénytelennek fog minősülni, feltéve persze, hogy az eljáró fórum az adott rendelkezést nem hagyja figyelmen kívül és ténylegesen alkalmazza. Függetlenül attól, hogy a szubjektív inarbitrabilitásnak különböző elsődleges joghatásai lehetnek, valamennyi fent említett esetben közös az, hogy a választottbíróági szerződés elismerését és kikényszerítését meg fogják tagadni. Ez azt jelenti, hogy a választottbíróáságnak nem lesz hatásköre és az állami bíróságok nem fogják választottbíróági útra terelni a feleket.

A szubjektív arbitrabilitást meg kell különböztetni az alábbi jogi fogalmaktól: **anyagi érvényesség, alaki érvényesség, objektív arbitrabilitás, legitimáció és képviselő.** A magyar jog remek példákkal szolgál az arbitrabilitás két oldalát érintő elhatárolási

¹¹⁴ Lásd Born (2009), p. 627 és Born (2014), p. 725.

¹¹⁵ Pl. az állami szervek nem köthetnek választottbíróági szerződéseket vagy köthetnek, de csak egy magas szintű állami tisztségviselő (pl. miniszter) jóváhagyásával. Lásd Hanotiau in ICCA Congress Series (1998), pp. 147-148. Konkrét példák érdekében lásd az Iráni Iszlám Köztársaság Alkotmányának 139. cikkét és a belga igazságügyi kódex korábbi (hatályon kívül helyezett) 1676. cikk (2) bekezdését.

¹¹⁶ Lásd pl. a svájci Nmjt. 177. cikk (2) bekezdését és a Genfi Egyezmény II. cikk (1) bekezdését.

¹¹⁷ Lásd a 2013-as Ptk. 2:17. és 2:24. §-ait.

¹¹⁸ A magyar szerződési jog szabályai szerint a választottbíróági szerződés magas szintű állami tisztségviselő általi jóváhagyásának, ami az állami szervek szubjektív arbitrabilitása korlátozásának egy gyakori módja, a hiánya a választottbíróági szerződést nem érvénytelenné, hanem hatálytalanná tenné.

nehézségekkel kapcsolatban (l. az 1994-es Vbtv. általános arbitrabilitási szabályát, az 1994-es Vbtv. és a nemzeti vagyontörvény azon rendelkezéseit, amelyek korlátozták a nemzeti vagyont érintő jogviták arbitrabilitását, valamint a 2017-es Vbtv.-nek a fogyasztói szerződésekből eredő viták inarbitrabilitását rögzítő rendelkezését).

A szubjektív arbitrabilitással összefüggésben külön alfejezetet szenteltem a fizetéseképtelenség választottbírói szerződésre gyakorolt hatásának, és arra következtetésre jutottam, hogy a fizetéseképtelenség választottbíráskodásra gyakorolt hatása, ideértve mind a választottbírói szerződésre, mind pedig a választottbírói eljárásra gyakorolt hatásokat, nem szorítható bele a doktori értekezésemben vizsgált egyik fogalmi kategóriába sem. Külön kollíziós jogi elemzésnek kell alávetni olyan körülmények értékelésével, amelyek idegenek a választottbíráskodástól, és a fizetéseképtelenségi jog alapjául szolgáló jogpolitikai megfontolásokból következnek.

4.4. Objektív arbitrabilitás

Az objektív arbitrabilitás azt jelenti, hogy egy jogvita, illetve annak tárgya „*választottbírói eljárás útján eldönthető*”.¹¹⁹ Ez az arbitrabilitás másik oldala,¹²⁰ amit egyes jogrendszerekben *rationae materiae* arbitrabilitásnak is hívják.¹²¹ Az objektív arbitrabilitás egy sajátos jogkérdés, amely kizárólag a választottbíráskodás jogában létezik és semmi köze nincs a választottbírói kikötés szerződéses természetéhez.¹²² A nemzeti jogok objektív arbitrabilitási és inarbitrabilitási szabályai hatásköri rendelkezések: hatásköröket osztanak el az állami bíróságok és a választottbírók között.

Első ránézésre úgy tűnik, hogy az objektív arbitrabilitásnak az állami szervek közötti ügyelosztáshoz sincs semmi köze, hiszen a választottbíráskodást az állami szervezetrendszeren kívüli választottbírók valósítják meg. Az állami szervek közötti ügyelosztás különböző rétegei és az objektív arbitrabilitás között azonban mégis van korreláció. Az objektív arbitrabilitás terjedelmének a meghatározásakor alapul vett, valamint az ügyek állami szervek közötti elosztásának az alapjául szolgáló megfontolások és elhatárolások nagyjából hasonlóak, és erőteljes közrendi vonatkozásai vannak:

- (i) a választottbíráskodás az állami bíróságok által végzett igazságszolgáltatás alternatívája:¹²³ azokat az ügyeket, amelyek az igazságszolgáltatáson kívüli állami szervek (pl. közigazgatási hatóságok) hatáskörébe tartoznak, valamint az igazságszolgáltatás büntető és közigazgatási ágához tartozó ügyeket nem lehet választottbírói eljárás elé utalni;
- (ii) azok az ügyek sem utalhatóak választottbírói útra, amelyekben nincs jogvita a felek között; ez az oka annak, hogy a választottbíráskodás nem helyettesítheti azokat a nemperes eljárásokat, amelyeknek a tárgyát nem jogvita képezi;¹²⁴
- (iii) az inarbitrabilis ügyekben tipikusan speciális joghatósági, hatásköri és illetékességi szabályok érvényesülnek, amelyek gyakran kizárólagos joghatóságot, hatáskört és

¹¹⁹ Lásd a New Yorki Egyezmény II. cikk (1) bekezdését és V. cikk (2) bekezdés a) pontját, a Genfi Egyezmény VI. cikk (2) bekezdés c) pontjának utolsó mondatát és az UNCITRAL Modell-törvény 34. cikk (2) bekezdés b) pont i) alpontját és 36. cikk (2) bekezdés (b) pont i) alpontját.

¹²⁰ Zeiler / Siwy (2018), p. 4, para. 6.

¹²¹ Lásd Born (2014), p. 943.

¹²² Lásd Rüßmann / Timár in Geimer / Schütze (2012), p. 854.

¹²³ Lásd Tóth in DJM/OTDK 2005, III. pont, 2.1. alpont, Hajdú in Jogelméleti Szemle 2014/3, p. 240.

¹²⁴ Lásd Tóth in DJM/OTDK 2005, III. pont, 2.1. alpont, Hajdú in Jogelméleti Szemle 2014/3, p. 240.

illetékességet határoznak meg,¹²⁵ és gyakorlatilag nem hagynak teret a felek rendelkezési jogának (joghatósági, illetve illetékességi megállapodásának).

Az objektív arbitrabilitás és az állami szervek közötti ügyelosztás között fennálló, fent említett korreláció ellenére van egy nagy különbség. Az állami szervek hatáskörének a végső forrása az állami szuverenitás: amennyiben egy jogszabály hatáskört telepít egy állami bíróságra vagy más állami szervre, nincs szükség további aktusra ahhoz, hogy a bíróság vagy más szerv gyakorolni tudja a hatáskörét, ha az ügyet eléjük utalják. Ezzel szemben az objektív arbitrabilitás csak egy pillére a választottbírók hatáskörének: a másik pillér – a felek választottbírói szerződése – nélkül a választottbíróknak nincs hatásköre, és kizárólagos választottbírói kikötés hiányában, ami inkább főszabály mint kivétel, az objektív arbitrabilitás nem fogja megfosztani az állami bíróságot a hatáskörétől.

A fentiek alapján az objektív arbitrabilitás eljárásjogi jogintézménynek tűnik. Az objektív arbitrabilitás és az állami szervek közötti ügyelosztás között fennálló, fent bemutatott különbséget figyelembe véve, és különös tekintettel arra, hogy számos jogrendszerben szoros kapcsolat van az objektív arbitrabilitás és a feleknek az eljárás tárgyára vonatkozó szabad rendelkezési, illetve egyezségkötési joga között, ami elsődlegesen anyagi jogi kérdés, nehezen tagadható, hogy az objektív arbitrabilitás nem kizárólag egy eljárásjogi jogintézmény, hanem valójában eljárásjogi és anyagi jogi elemek ötvözete.

Egy pillantást vetve a nemzeti törvényekre, az objektív arbitrabilitási szabályok rendkívül változatosak. Ennek ellenére vannak bizonyos, világ szinten megjelenő trendek:

- (i) az elmúlt évtizedekben az objektív arbitrabilitás terjedelme összességében szélesebbé vált és ezzel párhuzamosan az inarbitrábilis ügyek köre szűkült;¹²⁶
- (ii) a választottbíráskodást elsősorban a kereskedelmi ügyekre szabott vitarendezési módszernek tekintik; ennek megfelelően az objektív arbitrabilitás terjedelme sok jogrendszerben a kereskedelmi jogvitákra korlátozódik;
- (iii) azon jogrendszerek mellett, ahol a választottbíráskodásra kizárólag kereskedelmi ügyekben van lehetőség, sok olyan jogrendszer van, ahol az objektív arbitrabilitás határai sokkal tágabban vannak meghatározva, oly módon, hogy magukban foglalják az összes olyan magánjogi ügyet, amelyben a felek szabadon rendelkezhetnek a jogvita tárgyáról, azaz a felek magánautonómiája körébe tartozó ügyeket;¹²⁷
- (iv) létezik egy olyan tendencia, amely az objektív (in)arbitrábilis körében különbséget tesz a tisztán belföldi és a határokon átívelő ügyek között;
- (v) mivel az objektív inarbitrábilis következményeit részben nemzetközi egyezmények szabályozzák, ezek közül is a legfontosabb a New Yorki Egyezmény, ezen egyezmények választottbíráskodást favorizáló megközelítésmódja jelentős hatást gyakorol a nemzeti objektív (in)arbitrábilis szabályok alkalmazására;
- (vi) az objektív arbitrabilitási szabályoknak két típusa van: a választottbírói elé utalható ügyeket meghatározó pozitív rendelkezések és az inarbitrábilis ügyeket meghatározó negatív rendelkezések; a legtöbb jogrendszer kombinálja a kettőt.

---

¹²⁵ Történeti nézőpontból lásd továbbá Varga in FS Mezey (2013), p. 369.

¹²⁶ Lásd Born (2009), p. 775 és Born (2014), pp. 957-972.

¹²⁷ Lásd Varga in FS Mezey (2013), p. 363 és Varga in Bányai / Nagypál (2015), p. 1.

A nemperes eljárások tárgyát képező ügyek inarbitrabilitása nemcsak a magyar jogban merül fel, hanem például a német és az osztrák jogban is. A német és az osztrák jog szerint azonban az ügyek peres és nemperes eljárások közötti elosztását általában nem tekintik döntő tényezőnek. Ami sokkal inkább számít, az az, hogy az adott ügy tárgyát jogvita képezi-e és/vagy egy vagyoni jogi igény és/vagy olyan kérdésről van-e szó, amelyről a felek szabadon rendelkezhetnek.¹²⁸ Ezzel szemben a magyar jog szerint a felek a választottbírói eljárást kizárólag peres eljárás helyett köthetik ki. A fizetési meghagyásos eljárásokkal kapcsolatban ez egy meglehetősen furcsa helyzetet eredményezett: a választottbírói szerződés ellenére a felek indíthatnak fizetési meghagyásos eljárást, abban az esetben azonban, ha a fizetési meghagyásos eljárás perré alakul arra tekintettel, hogy a kötelezett határidőben ellentmond a fizetési meghagyással szemben, a peres eljárást meg kell szüntetni, amennyiben az alperes azt a választottbírói szerződésre hivatkozással legkésőbb az írásbeli ellenkérelmében kéri.

Az objektív inarbitrabilitás jogkövetkezményei attól függenek, hogy ki és a választottbíráskodás mely fázisában állapítja meg azt, hogy a jogvita inarbitrábilis. A jogvita tárgyának az inarbitrabilitása általában a választottbírói ítélet érvénytelenítésére és az elismerés és végrehajtás megtagadására okot adó olyan körülmény, amelyet a bíróságnak hivatalból figyelembe kell vennie.¹²⁹ Ettől eltérően az ügy inarbitrabilitásának és ebből az okból kifolyólag a választottbírói ítélet érvénytelenítésének abban a Szerződő Államban, ahol vagy amelynek a joga alapján az ítéletet hozták, a Genfi Egyezmény IX. cikke szerint nincs kihatása az ítéletnek egy másik Szerződő Államban történő elismerésére és végrehajtására.

A választottbírói szerződés tárgyát képező ügyben állami bíróság előtt történő keresetindítás esetén az objektív inarbitrabilitás a választottbírói szerződés elismerésének a megtagadására okot adó körülmény, de ez nem minden szabályozási rezsimben jelenik meg kifejezetten (l. pl. a New Yorki Egyezményt, az 1994-es Vbtv.-t és a 2017-es Vbtv.-t). Az objektív inarbitrabilitás jogkövetkezményei a választottbírói eljárásban még kevésbé szabályozottak. Az objektív (in)arbitrabilitás közrendi természete miatt a választottbírói eljárásoknak is hivatalból figyelembe kellene venniük a jogvita inarbitrabilitását.

Az objektív arbitrabilitást meg kell különböztetni az alábbi jogi fogalmaktól: **szubjektív arbitrabilitás, közrend, anyagi érvényesség és az állandó választottbírói eljárások közötti hatáskörmegosztás.**

5. A választottbírói szerződésre alkalmazandó jogok

A választottbírói szerződésre alkalmazandó jog az a jog, amely a választottbírói kikötésre mint szerződésre, azaz a választottbírói kikötés minden szerződéses – anyagi jogi – elemére irányadó, kivéve azokra, amelyekre külön kollíziós jogi szabályozás vonatkozik (pl. alaki érvényesség). **A választottbírói szerződésre alkalmazandó jogok** mindazokat a jogokat magukban foglalják, amelyek a választottbírói szerződéssel kapcsolatos különböző jogkérdésekre irányadóak, ideértve az anyagi érvényességet, amit a választottbírói szerződésre alkalmazandó jog szabályoz, valamint az alaki érvényességet,

¹²⁸ Lásd Voit, Dissertation (2009), pp. 80-97. A német megközelítéssel kapcsolatban lásd továbbá Voit in Musielak/Voit (2020), para. 8.

¹²⁹ Lásd a New Yorki Egyezmény V. cikk (2) bekezdés a) pontját, az UNCITRAL Modell törvény 34. cikk (2) bekezdés b) pont i) alpontját és 36. cikk (2) bekezdés b) pont i) alpontját, a német Pp. 1059. § (2) bekezdés 2. pont a) alpontját, 1060. § (2) bekezdését és 1061. § (1) bekezdését, az osztrák Pp. 611. § (2) bekezdés 7. pontját, az 1994-es Vbtv. 55. § (2) bekezdés a) pontját és 59. § a) pontját, valamint a 2017-es Vbtv. 47. § (2) bekezdés b) pont ba) alpontját és 54. § a) pontját.

a szubjektív arbitrabilitást és az objektív arbitrabilitást, amelyekre külön-külön kollíziós jogi szabályozás vonatkozik.¹³⁰

Kollíziós jogi kérdések, azaz a különböző nemzeti jogok közötti összeütközések, csak olyan jogviszonyok esetén merülhetnek fel, amelyek releváns külföldi elemet tartalmaznak.¹³¹ Ez igaz a választottbírói szerződésre is. A választottbírói szabályozási rezsimek – ideértve mind a nemzeti, mind a nemzetközi szabályozásokat – rendszerint nem határozzák meg kifejezetten, hogy a választottbírói szerződést mi teszi nemzetközivé. Ehelyett inkább a választottbíráskodás nemzetközi jellegét definiálják (l. fent a 2.3. alfejezetet) vagy teljes mértékben hallgatnak a kérdésről.

A Genfi Egyezmény kivételt képez, a tárgyi hatályának a meghatározása körében ugyanis kifejezett definíciót tartalmaz a választottbírói szerződés nemzetközi jellegével kapcsolatban. Az Egyezmény 1. cikk (1) bekezdés a) pontja szerint a választottbírói szerződés akkor minősül nemzetközinek, ha a felek állandó lakóhelye vagy székhelye¹³² különböző Szerződéses Államokban van¹³³ a választottbírói szerződés megkötésekor. A felek nemzetiségének (állampolgárságának) és a választottbíráskodás helyének nincs jelentősége.¹³⁴ A választottbírói szerződés tárgya – „nemzetközi kereskedelmi tevékenységből” származó vita – valójában nem jelent további kritériumot.

A fentiek alapján, amennyiben a választottbírói szerződés a Genfi Egyezmény értelmében nemzetközi vagy az irányadó nemzeti választottbírói törvény értelmében nemzetközi választottbíráskodásra vonatkozik, a választottbírói szerződés és a kapcsolódó jogkérdések kollíziós jogi vizsgálata aligha mellőzhető. Ennek az az oka, hogy a felek honossága (üzletvitelének a helye), a választottbíráskodás helye és a főszerződés területi összefüggései a legfontosabb faktorok mind a választottbíráskodás, mind pedig a választottbírói szerződés szempontjából.¹³⁵ Ugyanakkor más körülmények is nemzetközivé tehetnek egy minden más tekintetben nemzeti választottbírói kikötést, pl. a választottbírói szerződés külföldön történő megkötése vagy a választottbírói ítélet külföldön történő elismerése és végrehajtása.

A választottbírói szerződésre alkalmazandó jogok meghatározásával kapcsolatos nehézségek és bizonytalanságok számos körülményre vezethetők vissza:

- (i) A választottbírói szerződéssel kapcsolatos kollíziós jogi kérdések a vitarendezési mechanizmus különböző fázisaiban merülhetnek fel (a

---

¹³⁰ „A választottbírói szerződésre irányadó jogok” kifejezés eltérő értelemben történő használatához (a választottbírói vitarendezési folyamat különböző fázisaiban a választottbírói szerződésre más-más jog alkalmazandó attól függően, hogy ki és mikor határozza meg az alkalmazandó jogot), lásd Schmidt in Magyar Jog 2020/1, p. 55.

¹³¹ Ez a nemzetközi magánjog általános alapelve. Lásd pl. a német Ptk. hatályba léptető törvény 3. cikkét (*Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch*), az 1979-es Nmjtvr. 1. §-át és a Róma I Rendelet 1. cikk (1) bekezdését.

¹³² Ha a félnek több telephelye is van, a releváns hely – az Egyezmény értelmében vett „székhely” – mindig az lesz, amelyen keresztül a választottbírói szerződést megkötötte. Lásd de la Brena in Zeiler / Siwy (2018), pp. 35-36, paras 12-15.

¹³³ Lásd van den Berg (1981), p. 94.

¹³⁴ Lásd de la Brena in Zeiler / Siwy (2018), p. 36, para. 16 és pp. 48-49, paras 67-71. Ettől eltérő – helytelen – véleményért lásd Konrad, Kluwer Arbitration Blog (02.11.2010).

¹³⁵ Lásd Rüßmann / Timár in Geimer / Schütze (2012), p. 839 és Timár in Harsági / Horváth / Raffai (2013), p. 216.

választottbírósi eljárás során, állami bíróság előtti peres eljárásban, a választottbírósi hatásköréről szóló döntés felülvizsgálata során, az érvénytelenítési perben, az elismerés és végrehajtás fázisában vagy a választottbírósi szerződéssel kapcsolatos külön perben).

- (ii) Mivel a különböző fázisokban más-más szervek járnak el – a választottbírósi, állami bíróságok, a végrehajtást elrendelő szervek – és elképzelhető, hogy a különböző szervek különböző országokban működnek, annak az esélye, hogy a választottbírósi szerződésre és a kapcsolódó jogkérdésekre eltérő kollíziós jogi szabályokat fognak alkalmazni ugyanazon vitarendezési folyamat keretében, rendkívül magas.
- (iii) Míg az állami bíróságoknak mindig van *lex fori*-ja, amiben le vannak fektetve a szükséges kollíziós jogi szabályok, addig a választottbírósi nem rendelkeznek *lex fori*-val.¹³⁶
- (iv) A nemzeti jogszabályok és a nemzetközi egyezmények azon rendelkezéseinek a személyi hatálya, amelyek kifejezetten a választottbírósi szerződésre és a kapcsolódó jogkérdésekre alkalmazandó jogokat határozzák meg, általában csak az állami bíróságokra terjed ki.
- (v) Azok a kollíziós jogi szabályok, amelyek kifejezetten a választottbírósi tanácsnak szólnak és amelyek mérlegelési lehetőséget biztosítanak a választottbírói a legmegfelelőbb kollíziós jogi szabály vagy anyagi jog alkalmazása érdekében, nem rendelkeznek kifejezetten a választottbírósi szerződésre és a kapcsolódó jogkérdésekre alkalmazandó jogokról, hanem kizárólag a jogvita érdemére alkalmazandó jogot határozzák meg.
- (vi) Míg a legtöbb nemzeti választottbírósi törvény tartalmaz kollíziós szabályokat a választottbírósi ítélet meghozatalát követő eljárási szakaszokban való alkalmazás céljából (érvénytelenítési per, elismerés és végrehajtás),¹³⁷ a választottbírósi szerződés tárgyát képező ügyben állami bíróság előtt történő keresetindítás esetére nincsenek kifejezett rendelkezések a választottbírósi szerződésre és a kapcsolódó jogkérdésekre alkalmazandó jogok meghatározására vonatkozóan.¹³⁸
- (vii) A nemzetközi egyezmények hatálya és egységes kollíziós, illetve anyagi jogi szabályokat meghatározó rendelkezéseik tartalma nem mindig egyértelmű és jól definiált.
- (viii) A választottbírósi szerződésre alkalmazandó jogokról szóló speciális szabályozások gyakran hallgatnak a *renvoi* kérdéséről.
- (ix) A választottbírósi szerződés független az alapjogviszonytól, de egyúttal járulékos is. Az a dilemma, hogy a választottbírósi szerződést a főszerződéstől teljesen elszigetelten kell-e vizsgálni vagy nagyobb figyelmet kell szentelni a választottbírósi kikötés és a főszerződés közötti funkcionális kapcsolatnak, a kollíziós jogi vizsgálat szempontjából is releváns.¹³⁹

¹³⁶ Lásd Schlosser (1989), pp. 162, 163; Reithmann / Martiny (2004), p. 172, para. 177, p. 469, para. 500, p. 2330, para. 3399. Lásd továbbá Schmidt in Magyar Jog 2020/1, pp. 54, 55.

¹³⁷ Lásd a New Yorki Egyezmény V. cikk (1) bekezdés a) pontját, az UNCITRAL Modelltörvény 34. cikk (2) bekezdés a) pont i) alpontját és 36. cikk (1) bekezdés a) pont i) alpontját, a német Pp. 1059. § (2) bekezdés 1. pont a) alpontját, az 1994-es Vbtv. 55. § (1) bekezdés b) pontját és a 2017-es Vbtv. 47. § (2) bekezdés a) pont aa) alpontját.

¹³⁸ A Genfi Egyezmény VI. cikk (2) bekezdése egy kivétel.

¹³⁹ Lásd Rüßmann / Timár in Geimer / Schütze (2012), p. 844 és Timár in Harsági / Horváth / Raffai (2013), pp. 219-220.

- (x) A választottbíróági szerződés kikényszeríthetősége számos elemből tevődik össze, amelyek mindegyike külön kollíziós jogi elemzést igényel és ennek megfelelően az egyes elemekre adott esetben más-más jogot kell alkalmazni.
- (xi) Nem mindig könnyű eldönteni, hogy egy konkrét jogkérdés kollíziós jogi szempontból anyagi jogi vagy eljárásjogi megközelítést igényel-e. Az alkalmazandó jog meghatározása érdekében az eljárásjogi kérdéseket néha anyagi jogi kérdésként kezelik és a választottbíróági szerződésre alkalmazandó jognak vetik alá, és fordítva: az anyagi jogi kérdéseket eljárásjogi kérdésnek tekintik és ennek megfelelően a *lex fori*-nak vagy a választottbíráskodás helye szerinti jognak vetik alá.¹⁴⁰

5.1. Elméleti megfontolások

Ha a választottbíróági szerződés tisztán eljárásjogi természetű lenne és ennek megfelelően az eljárásjog szabályozná, minden esetben a *lex fori*-t – vagy a választottbíróági eljárás során a választottbíráskodás helye szerinti jogot – kellene alkalmazni rá, és a feleket nem illetné meg az alkalmazandó jog megválasztásának a szabadsága.¹⁴¹

Amennyiben a választottbíróági kikötést tisztán anyagi jogi szerződésnek kellene tekinteni, úgy az alkalmazandó jogot – a *lex causae*-t – a kollíziós jog szerződéses kapcsolóelvei alapján kellene meghatározni. A szerződéses kapcsolóelvek alkalmazásának a legfontosabb következménye az lenne, hogy a feleknek szabadságukban állna meghatározni a választottbíróági szerződésre alkalmazandó jogot.

A választottbíróági szerződés komplex – anyagi és eljárásjogi – természete valójában nem teszi lehetővé azt, hogy az egész választottbíróági szerződést, ideértve az ahhoz kapcsolódó valamennyi jogkérdést, egyetlen jogrendszernek vessük alá egy egységes – vagy eljárásjogi, vagy anyagi jogi – kapcsolóelv alapján. A választottbíróági kikötés szerződéses természetéből fakadó jogkérdésekre a kollíziós jog szerződéses kapcsolóelveit kellene alkalmazni, míg az eljárásjogi aspektusok esetében a *lex fori* elvét kellene követni, ideértve annak a választottbíráskodásra „adaptált” verzióját is (azaz a választottbíráskodás helye szerinti jog alkalmazandóságát).¹⁴² Ha egy pillantást vetünk a kollíziós jogi szabályok választottbíróági szerződésre történő gyakorlati alkalmazására, megállapíthatjuk, hogy ezt a megközelítést széles körben alkalmazzák.¹⁴³ Ennek alátámasztása érdekében a doktori értekezésemben áttekintést nyújtottam a választottbíróági szerződésre és a kapcsolódó jogkérdésekre alkalmazandó jogokról a nemzetközi gyakorlat alapján.

5.2. A választottbíróági szerződésre alkalmazandó jogok a magyar jog alapján

A magyar jogban a választottbíróági szerződéssel kapcsolatos kollíziós jogi kérdések több szinten szabályozottak. A választottbíráskodásról és a nemzetközi magánjogról szóló hazai törvények – az 1994-es Vbtv. és a 2018. január 1-jével helyébe lépő 2017-es Vbtv., illetve az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: 1979-es Nmjtvr.) és a 2018. január 1-jével helyébe lépő 2017. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: 2017-es Nmjtvr.) – mellett nemzetközi egyezményekben is találunk kollíziós szabályokat. A két legfontosabb nemzetközi

¹⁴⁰ Lásd Rüßmann / Timár in Geimer / Schütze (2012), p. 844.

¹⁴¹ Lásd Wagner (1998), p. 368. Lásd továbbá Osztoivits in Vékás / Nemessányi / Osztoivits (2020), p. 353.

¹⁴² Lásd Rüßmann / Timár in Geimer / Schütze (2012), p. 849.

¹⁴³ A német bíróságok gyakorlatával kapcsolatban lásd Wagner (1998), pp. 350-351.

szerződés a New Yorki Egyezmény és a Genfi Egyezmény. Az uniós szint hiányzik: a választottbírói szerződések kifejezetten ki vannak zárva az 1980-as Római Egyezmény és a Róma I Rendelet hatálya alól,¹⁴⁴ és nincs más olyan uniós jogi aktus, amely a választottbírói szerződéssel kapcsolatban kollíziós jogi szabályokat határozná meg.

5.2.1. A New Yorki Egyezmény alapján alkalmazandó jogok

A New Yorki Egyezmény anyagi jogi és kollíziós jogi szabályokat is tartalmaz a választottbírói szerződésekkel kapcsolatban. Mind az Egyezmény anyagi jogi szabályai, mind pedig a kollíziós jogi szabályai a Szerződő Államok bíróságainak, azaz kizárólag állami bíróságoknak vannak címezve.¹⁴⁵ Ez azt jelenti, hogy a választottbírókat a New Yorki Egyezmény nem köti. Ettől függetlenül annak biztosítása érdekében, hogy a választottbírói ítélet az Egyezmény világszerte alkalmazott végrehajtási rezsimje alatt végrehajtható legyen – ami egyfajta elvárás a választottbírókkal szemben –,¹⁴⁶ a választottbírók számára erősen ajánlott, hogy figyelembe vegyék az Egyezmény rendelkezéseit minden olyan esetben, amikor erre lehetőségük van (vagyis azt a választottbírókra nézve kötőerővel rendelkező kollíziós szabályozás megengedi).

A New Yorki Egyezmény választottbírói szerződéssel kapcsolatos legfontosabb **egységes anyagi jogi szabályai** az alábbiak:

- (i) a II. cikk (1) bekezdése, amely meghatározza a választottbírói szerződések elismerésének és kikényszerítésének az egységes követelményeit;
- (ii) a II. cikk (2) bekezdése, amely definiálja a New Yorki Egyezmény alkalmazhatóságának a feltételét képező alakisági követelményt (írásbeliség);¹⁴⁷
- (iii) a II. cikk (3) bekezdése, amely meghatározza a választottbírói szerződés negatív hatásköri hatását és eljárásjogi eszközt ad a fél kezébe abban az esetben, ha a másik fél állami bíróság elé viszi a jogvitát.

Az állami bíróságoknak a felek választottbírói útra terelésére vonatkozó kötelezettsége alóli kivételek – a „*semmis, hatálytalan vagy nem teljesíthető*”, valamint a „*választottbírói eljárás útján (nem) eldönthető*” kifejezések – tartalma túl homályos ahhoz, hogy a New Yorki Egyezmény egységes anyagi jogi szabályainak lehessen tekinteni és a nemzeti jogoktól függetlenül lehessen értelmezni lehessen azokat.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Lásd az 1980-as Római Egyezmény 1. cikk (2) bekezdés d) pontját és a Róma I Rendelet 1. cikk (2) bekezdés e) pontját.

¹⁴⁵ Lásd Berger in ICCA Congress Series (2006), p. 325.

¹⁴⁶ Noha a végrehajtható ítélet meghozatalát gyakran tekintik a választottbírók „kötelezettségének”, semmi nem támasztja alá ilyen formális kötelezettség létezését a választottbírói törvényekben, mivel ennek a kötelezettségnek a teljesítése a gyakorlatban szinte lehetetlen lenne. Lásd Boog, Kluwer Arbitration Blog (28.01.2013). Ezért helyesebb „elvárásról” vagy „kikényszeríthetetlen kötelezettségről” beszélni. Lásd also Berger in ICCA Congress Series (2006), p. 325.

¹⁴⁷ Az, hogy a II. cikk (3) bekezdését pontosan hogyan kell értelmezni, úgy, hogy maximum és minimum követelményt határoz meg, maximum, *de nem* minimum követelményt határoz meg vagy pedig az írásbeli forma nem kimerítő definícióját adja, vitatott. Lásd Rüßmann / Timár in Geimer / Schütze (2012), p. 850 és Born (2009), pp. 539 et seqq.

¹⁴⁸ Lásd Erdős in Somssich (2021), p. 185. A „*semmis, hatálytalan vagy nem teljesíthető*” kifejezések értelmezésének az áttekintő elemzéséhez lásd Guide on the New York Convention (UNCITRAL 2016), pp. 69-74, paras 100-117.

A New Yorki Egyezménynek a választottbírósági szerződésre vonatkozó **egységes kollíziós szabályai** az V. cikkben találhatóak, amely a külföldi választottbírósági ítéletek elismerése és végrehajtása megtagadásának az okait szabályozza.¹⁴⁹ Ezek a szabályok az alábbiak:

- (i) az V. cikk (1) bekezdés a) pontjának az a fordulata, amely meghatározza a választottbírósági szerződésre és annak anyagi érvényességére irányadó jogot (a felek által választott jog vagy – a felek jogválasztása hiányában – a választottbíráskodás helye szerinti jog);
- (ii) az V. cikk (1) bekezdés a) pontjának az a fordulata, amely meghatározza a felek választottbírósági szerződés megkötésére vonatkozó képességére (szubjektív arbitrabilitás) alkalmazandó jogot (a fél személyes joga);
- (iii) az V. cikk (2) bekezdés a) pontja, amely utalást tartalmaz a jogvita objektív arbitrabilitására irányadó jogra (a végrehajtást elrendelő szerv *lex fori*-ja).

Arra az esetre, ha a felek valamelyike a választottbírósági szerződés ellenére állami bíróság elé utalja a jogvitát, a New Yorki Egyezmény nem tartalmaz kifejezett egységes kollíziós szabályokat.

5.2.2. A Genfi Egyezmény alapján alkalmazandó jogok

A New Yorki Egyezményhez hasonlóan a választottbírósági szerződéssel kapcsolatban a Genfi Egyezmény is tartalmaz mind anyagi jogi, mind pedig kollíziós szabályokat. A Genfi Egyezmény rendelkezéseinek a hatálya azonban jelentősen tágabb, mint a New Yorki Egyezmény rendelkezéseié: a Genfi Egyezmény nemcsak a választottbírósági szerződés ellenére indított állami bírósági eljárások és a végrehajtási fázis számára határoz meg szabályokat, hanem a választottbírósági eljárás számára is, és számos olyan kérdést szabályoz, amely kívül esik a New Yorki Egyezmény hatályán.¹⁵⁰

A Genfi Egyezménynek a választottbírósági szerződésre vonatkozó **egységes anyagi jogi szabályai** az alábbiak:

- (i) a választottbírósági szerződés autonóm definíciója az I. cikk (2) bekezdés a) pontjában;
- (ii) az alakisági követelmények az I. cikk (2) bekezdés a) pontjában;
- (iii) a „közjogi jogi személyek” szubjektív arbitrabilitása, ahogyan azt a II. cikk szabályozza, amely rendelkezés a Genfi Egyezmény leggyakrabban hivatkozott és legjelentősebb szabályainak az egyike;
- (iv) a választottbíróság hatáskörével szemben előterjeszhető kifogások azon az alapon, hogy „*nincs választottbírósági szerződés, a választottbírósági szerződés semmis vagy érvényét veszítette*”, vagy azon az alapon, hogy „*a választottbíró túllépte hatáskörét*”, amint arról az V. cikk rendelkezik;
- (v) a VI. cikk (1) bekezdésében meghatározott határidő a választottbírósági szerződés alapján az állami bíróság hatáskörével szembeni kifogás előterjesztésére („*az érdemi védekezése előtt vagy azzal egyidejűleg*”), jogvesztés terhe mellett.

Érdekes módon a Genfi Egyezmény legtöbb anyagi jogi szabálya kollíziós elemet is tartalmaz:

¹⁴⁹ Lásd Rüßmann / Timár in Geimer / Schütze (2012), p. 851.

¹⁵⁰ Lásd de la Brena in Zeiler / Siwy (2018), p. 32, para. 1, Konrad, Kluwer Arbitration Blog (02.11.2010) és van den Berg (1981), p. 94.

- az alaki követelményt rögzítő szabály alkalmazni rendeli a releváns nemzeti jogok kedvezőbb alaki követelményeit;
- a szubjektív arbitrabilitási szabályt olyan jogi személyekre kell alkalmazni, akik a rájuk irányadó jog alapján „közjogi jogi személynek” minősülnek;
- a választottbíróság hatáskörével szemben előterjeszhető kifogásról szóló rendelkezés nem tartalmaz autonóm definíciót a választottbírósági szerződés nem létezésére, semmisségére és „érvényvesztésére”, és abban a tekintetben, hogy a választottbíróság hatáskörével kapcsolatos kifogások előterjesztése a felek kizárólagos belátására van-e bízva, a rendelkezés „*a választottbíró által alkalmazandó jogszabályokra*”, illetve a választottbírósági szerződés ellenére állami bíróság előtt indított eljárásban, valamint a végrehajtási szakaszban a *lex fori* szerinti „*kollíziós jogszabályban meghatározott jogra*” hivatkozik;
- a jogvesztésről szóló rendelkezés azzal kapcsolatban, hogy a bíróság hatáskörével szemben előterjesztett kifogás anyagi jogi vagy eljárásjogi természetűnek minősül-e, a *lex fori*-ra utal.

A Genfi Egyezmény **egységes kollíziós szabályai** a VI. cikk (2) bekezdésében, a VII. cikkben és a IX. cikk (1) bekezdés a) pontjában találhatóak:

- (i) a VI. cikk (2) bekezdése több állami bíróságoknak címzett kollíziós szabályt is tartalmaz a választottbírósági szerződés létezésével és érvényességével, a felek választottbírósági szerződés megkötésére vonatkozó képességével és a jogvita objektív arbitrabilitásával kapcsolatban;
- (ii) a VII. cikk határozza meg a választottbírók által a jogvita érdemére alkalmazandó jogot;
- (iii) a IX. cikk (1) bekezdés a) pontja a választottbírósági szerződésre, ideértve annak anyagi érvényességét is, és a felek szubjektív arbitrabilitására irányadó kollíziós szabályokat tartalmaz.

5.2.3. A választottbírósági szerződésre alkalmazandó jogok a magyar hazai jog alapján

A választottbírósági szerződésre alkalmazandó jogokra vonatkozó hazai szabályozás szempontjából 2018. január 1-je vízváltó volt. Ez az a nap, amikor a választottbíráskodásról és a nemzetközi magánjogról szóló új törvények hatályba léptek és felváltották a korábbi szabályozásokat.

5.2.3.1. A 2018. január 1. előtt hatályban volt kollíziós szabályok

2018. január 1. előtt a hazai jogban kizárólag a választottbírósági ítélet érvénytelenítése és a végrehajtás megtagadása körében léteztek kifejezett kollíziós jogi rendelkezések a választottbírósági szerződéssel és az ahhoz kapcsolódó egyes jogkérdésekkel kapcsolatban. Ezek a kollíziós szabályok a választottbírósági szerződés anyagi érvényességére és a jogvita objektív arbitrabilitására vonatkoztak, és az 1994-es Vbtv. 55. § (1) bekezdés b) pontjában, 55. § (2) bekezdés a) pontjában és 59. § a) pontjában voltak megtalálhatóak. Az említett kollíziós szabályok mellett, amelyek kifejezetten a választottbírósági szerződésre és az ahhoz kapcsolódó jogkérdésekre vonatkoztak, az 1994-es Vbtv. 49. és 50. §-ai határozták meg a

választottbírósi eljárásban a jogvita érdemére alkalmazandó jogot, az UNCITRAL Modelltörvény 28. cikkéhez hasonlóan.¹⁵¹

Az 1994-es Vbtv. kollíziós szabályai *lex specialis*-nak minősültek az 1979-es Nmjtvr. általános szabályaihoz képest. Ez azt jelenti, hogy a választottbírósi szerződéssel kapcsolatos konkrét jogkérdésre irányadó kollíziós szabály hiányában az állami bíróságoknak az 1979-es Nmjtvr. általános kollíziós szabályait kellett alkalmazniuk.¹⁵²

A választottbírósi szerződéssel kapcsolatban az 1979-es Nmjtvr. alábbi rendelkezéseinek az alkalmazása jöhetett szóba az ügy körülményeitől függően:

- (i) a természetes és jogi személyek jog-, illetve cselekvőképességére vonatkozó kollíziós szabályok, amelyek a személyes jog alkalmazását írták elő;¹⁵³
- (ii) a szerződésekre vonatkozó általános kollíziós szabályok,¹⁵⁴ azaz az alábbi rendelkezések:
  - a feleknek a szerződésre irányadó jog megválasztására vonatkozó szabadságát biztosító rendelkezés;¹⁵⁵
  - az a rendelkezés, amely szerint a szerződésre azt a jogot kell irányadónak tekinteni, amelyhez a szerződés – az adott szerződéses viszony lényeges elemei szerint – leginkább kapcsolódik (a felek jogválasztása hiányában);¹⁵⁶
  - azoknak a jogkérdéseknek a listája, amelyekre a szerződésre irányadó jog kiterjed (a szerződés valamennyi eleme, ideértve a szerződés megkötését (létezését), anyagi és alaki érvényességét, kötelmi hatásait, a szerződésből fakadó jogok és kötelezettségek átruházhatóságát stb.);¹⁵⁷
  - a *favor validitatis* elv alkalmazását előíró rendelkezés, amely arra az esetre volt irányadó, ha a szerződés a szerződésre alkalmazandó jog szerint alaki okból érvénytelen volt, de eleget tett az eljáró bíróság államának a joga (*lex fori*) vagy azon állam joga által meghatározott alaki követelményeknek, amelynek a területén a szerződést kötötték vagy ahol a célzott joghatásoknak be kellett állniuk;¹⁵⁸
- (iii) az állami bíróságok eljárására irányadó kollíziós szabály, azaz a *lex fori* elv.

A választottbírósi szerződésre és az ahhoz kapcsolódó jogkérdésekre irányadó kollíziós jogi szabályozás a 2018-at megelőző időszakban számos hibától és bizonytalanságtól szenvedett:

- (i) Az 1994-es Vbtv. speciális kollíziós szabályai az érvénytelenségi perek szabályai, valamint a választottbírósi ítélet végrehajtásának a megtagadására vonatkozó szabályok között helyezkedtek el. A választottbírósi eljárás, a választottbírósi szerződés ellenére indított állami bírósági eljárás és a választottbírósi szerződés

¹⁵¹ A két szabályozás közötti különbséggel kapcsolatban lásd Varga in Oberhammer (2005), pp. 678, 683, 685-686.

¹⁵² Lásd Timár in Harsági / Horváth / Raffai (2013), p. 217.

¹⁵³ Az 1979-es Nmjtvr. 10. § (1) bekezdése és 18. § (1) bekezdése.

¹⁵⁴ A 24. § szerint az 1979-es Nmjtvr.-nek a szerződésekre alkalmazandó jogról szóló rendelkezéseit (25-29. §) kizárólag azokra a szerződésekre kellett alkalmazni, amelyek nem estek az 1980-as Római Egyezmény vagy a Róma I Rendelet hatálya alá. Pontosan ez volt a helyzet a választottbírósi szerződéssel.

¹⁵⁵ Az 1979-es Nmjtvr. 25. §-a.

¹⁵⁶ Az 1979-es Nmjtvr. 28. §-a.

¹⁵⁷ Az 1979-es Nmjtvr. 29. § (1) bekezdése.

¹⁵⁸ Az 1979-es Nmjtvr. 29. § (2) bekezdése.

nem létezésének, érvénytelenségének vagy megszűnésének a megállapítása iránti külön eljárás céljára az 1994-es Vbtv. nem tartalmazott egyetlen kifejezett kollíziós szabályt sem a választottbírói szerződéssel kapcsolatban.¹⁵⁹

- (ii) Az, hogy a feleknek az ügy érdemére vonatkozó jogválasztása és a választottbíráskodás helyére vonatkozó választása milyen hatással van a választottbírói szerződésre irányadó jog meghatározására, nem volt egyértelmű. Azokban az esetekben, amikor a felek nem éltek kifejezett jogválasztással a választottbírói kikötésre vonatkozóan, de a főszerződésben szerepelt jogválasztó klauzula, nem lehetett előre látni, hogy a választottbírói, illetve az állami bíróság ki fogja-e terjeszteni a felek jogválasztását a választottbírói szerződésre is. Ezen kívül sem az 1994-es Vbtv., sem az 1979-es Nmjtvr. nem adott semmilyen iránymutatást arra nézve, hogy a feleknek a választottbíráskodás helyére vonatkozó választása tekinthető-e a választottbíráskodás helye szerinti jog választásának a választottbírói kikötésre irányadó jogként.
- (iii) A választottbírói szerződés érvényességére vonatkozó, az 1994-es Vbtv. 55. § (1) bekezdés b) pontjában foglalt kollíziós szabály hatálya nem volt egyértelmű. Nem volt világos, hogy ez a kollíziós szabály az alaki érvényességre is irányadó volt-e, továbbá hogy az 1994-es Vbtv.-nek az alaki követelményekre vonatkozó rendelkezései mellett maradt-e lehetőség az 1979-es Nmjtvr. *favor validitatis* szabályának az alkalmazására.¹⁶⁰

5.2.3.2. A 2018. január 1. óta hatályos kollíziós szabályok

2018. január 1. óta a választottbírói szerződéssel kapcsolatos kollíziós szabályok a 2017-es Vbtv.-ben és a 2017-es Nmjtvr.-ben találhatóak. Az 1994-es Vbtv. kollíziós szabályait a 2017-es Vbtv. szinte változtatások nélkül átvette. Egyetlen jelentős változás van csupán: a felek jogválasztása hiányában a jogvita érdemére irányadó jog meghatározásáról szóló rendelkezést a jogalkotó összhangba hozta az UNCITRAL Modell törvény 28. cikk (2) bekezdésével.¹⁶¹ Ettől eltekintve a 2017-es Vbtv. pontosan ugyanazokat a kollíziós szabályokat tartalmazza, mint az 1994-es Vbtv.

A 2017-es Vbtv.-vel ellentétben a 2017-es Nmjtvr. jelentős változásokat hozott a választottbírói szerződésre alkalmazandó jogokkal kapcsolatban: a „Szerződéses kötelmi viszonyok” cím alatt külön paragrafust szentel a választottbírói szerződésre alkalmazandó jognak: az 52. § (1)-(3) bekezdése a választottbírói szerződésre alkalmazandó jogot szabályozza, az 52. § (4) bekezdése pedig a választottbírói szerződés alaki érvényességére vagylagosan irányadó jogokat határozza meg.

A 2017-es Nmjtvr. 52. §-a az általánosan elterjedt kapcsolóelvek több szintű kombinációját alkalmazza a választottbírói szerződésre irányadó jog meghatározásához.

Az első szinten [l. a 2017-es Nmjtvr. 52. § (1) bekezdését] az új szabályozás a felek autonómiájára helyezi a hangsúlyt: a felek megválaszthatják a választottbírói szerződésre

¹⁵⁹ A régi (2018 előtti) jogi környezet hiányosságaitól lásd szintén Bán / Nemessányi in Berke / Nemessányi (2016), pp. 226, 227 és Schmidt in Magyar Jog 2020/1, p. 62.

¹⁶⁰ Lásd az 1979-es Nmjtvr. 29. § (2) bekezdését.

¹⁶¹ Király in Varga (2018), p. 2948, para. 7474 és p. 2952, para. 7479.

irányadó jogot.¹⁶² Ez a választottbírói kikötés szerződéses jellegének az egyértelmű megnyilvánulása és egyúttal a függetlenség elvének a megerősítése. A szabályozás első szintje összhangban van a nemzetközi trendekkel.

A második szinten [l. a 2017-es Nmjt. 52. § (2) bekezdését] abban az esetben, ha a felek a választottbírói szerződésre nem választottak jogot, a fókusz továbbra is a választottbírói kikötés szerződéses jellegén van, de a függetlenség elve helyett a választottbírói szerződés járulékos jellege van előtérbe helyezve:¹⁶³ a felek jogválasztása hiányában a választottbírói szerződésre az alapjogviszonyra irányadó jogot kell alkalmazni. Ha a felek az alapjogviszony tekintetében jogválasztással éltek, akkor az a választott jog lesz irányadó a választottbírói szerződésre is.

A harmadik szinten [l. a 2017-es Nmjt. 52. § (3) bekezdését], ha a felek megválasztották a választottbíráskodás helyét és annak a helynek a joga szorosabb kapcsolatban van a választottbírói szerződéssel, mint az alapjogviszonyra irányadó jog,¹⁶⁴ akkor a hangsúly ismét a függetlenség elvén és a választottbírói szerződés eljárásjogi jellegén van: a választottbírói szerződésre a választottbíráskodás helye szerinti jogot kell alkalmazni.

A második és a harmadik szintet összevetve nyilvánvalóvá válik, hogy a jogalkotó elsőbbséget akart biztosítani az alapjogviszonyra irányadó jognak a választottbíráskodás helye szerinti joggal szemben. Ez egyértelműen különbséget jelent a New Yorki Egyezményhez képest, amely a feleknek a választottbírói szerződésre vonatkozó jogválasztása hiányában annak az államnak a jogát rendeli alkalmazni, ahol az ítéletet hozták, azaz a választottbíráskodás helye szerinti jogot. Az alapjogviszonyra irányadó jog elsőbbsége arra tekintet nélkül, hogy az a felek által választott vagy az egyébként irányadó jog, szintén nincs összhangban a nemzetközi trendekkel.

A választottbírói szerződés alaki érvényessége tekintetében a jogalkotó bevezetett egy kifejezett *favor validitatis* szabályt. A 2017-es Nmjt. 52. § (4) bekezdése szerint a választottbírói szerződést nem lehet alaki okból érvénytelennek tekinteni, ha megfelel a 2017-es Nmjt. 52. §-a alapján meghatározott jogok bármelyike vagy az eljáró bíróság államának joga szerinti alaki követelményeknek (*lex fori*). A jogalkotó által választott *favor validitatis* koncepció egy progresszív megközelítés, ami a lehető legtágabb körben biztosítja a választottbírói szerződés alaki érvényességét.¹⁶⁵

A választottbírói szerződésre alkalmazandó jogokra vonatkozó speciális szabályok mellett a 2017-es Nmjt.-nek a szerződésekre irányadó kollíziós szabályait és az általános rendelkezéseit is alkalmazni kell.

Amint az a 2017-es Nmjt.-hez fűzött Miniszteri Indokolásból is kitűnik, a választottbírói szerződésekre irányadó új kollíziós szabályok bevezetésével az volt a jogalkotó célja, hogy orvosolja a létező szabályozás fogyatékoságait. A 2018-ban hatályba lépett szabályozás valamennyi elemét alaposan megvizsgálva a doktori értekezésemben arra következtetésre

---

¹⁶² Lásd szintén Szabados in Vékás / Nemessányi / Osztovits (2020), p. 317 és Erdős in Somssich (2021), p. 187.

¹⁶³ Lásd Bán / Nemessányi in Berke / Nemessányi (2016), p. 233 és Szabados in Vékás / Nemessányi / Osztovits (2020), p. 318 és Erdős in Somssich (2021), pp. 188-189.

¹⁶⁴ A "szorosabb kapcsolat" kifejezés értelmezésével kapcsolatban lásd Erdős in Somssich (2021), pp. 190-191.

¹⁶⁵ Lásd Schmidt in Magyar Jog 2020/1, p. 63.

jutottam, hogy a korábbi szabályozási rezsim hibáit és bizonytalanságait nem sikerült teljes mértékben orvosolni, és az új szabályozás a már létező problémák mellett további kérdéseket is felvet:

- (i) A 2017-es Nmjtv. a választottbírói szerződések kollíziós jogi szabályozásában jelentkező hézagokat csak annyiban töltötte ki, hogy speciális kollíziós szabályokat vezetett be a választottbírói szerződésre alkalmazandó jog meghatározása céljából a választottbírói vitarendezés minden olyan szakaszában, amelyet állami bíróságok folytatnak le.¹⁶⁶ A választottbírói számára azonban továbbra sem léteznek olyan kollíziós jogi szabályok, amelyek kifejezetten a választottbírói szerződésre vonatkoznának.¹⁶⁷
- (ii) A fentiek túl van egy további olyan kérdés, ami a korábbi szabályozás hatálya alatt nem létezett, azaz a problémát az új szabályozás generálta. Ha összehasonlítjuk a 2017-es Nmjtv. 52. §-át és a 2017-es Vbtv. 47. § (2) bekezdés a) pont aa) alpontját, nyilvánvalóvá válik, hogy ellentmondás van a két szabályozás között. A jogértelmezés általános elvei alapján a 2017-es Vbtv. 47. § (2) bekezdés a) pont aa) alpontjának kellene elsőbbséget élveznie a 2017-es Nmjtv. 52. §-a fölött, hiszen az előbbi a *lex specialis*. Csakhogy ennek az értelmezésnek az eredmény nem kielégítő és ellentétes az új szabályozás azon célkitűzésével, hogy minden olyan esetben, amikor egy állami bíróságnak kell meghatároznia a választottbírói szerződésre irányadó jogot, globálisan alkalmazandó kollíziós szabályok álljanak rendelkezésre.
- (iii) A 2017-es Nmjtv. 52. §-a a New Yorki Egyezmény V. cikk (1) bekezdés a) pontjával és a Genfi Egyezmény VI. cikk (2) bekezdésével és IX. cikk (1) bekezdés a) pontjával sincs összhangban. Ez az eltérés nemcsak egy „szépséghiba” – egy következmények nélküli apró következtelenség – a választottbírói szerződésre irányadó kollíziós szabályok rendszerében, hanem egy valódi probléma, ami súlyos következményekhez vezethet. Különböző kollíziós szabályok alkalmazása ugyanazon választottbírói szerződés érvényességére a választottbíráskodás különböző szakaszaiban, ahol a választottbírói szerződés érvényességét állami bíróság előtt megkérdőjelezzük, különböző jogok alkalmazásához és a választottbírói szerződés érvényességét illetően eltérő döntések meghozatalához vezethet.¹⁶⁸
- (iv) Az a kérdés, hogy a feleknek a választottbírói szerződésre vonatkozó kifejezett jogválasztása hiányában a feleknek az alapjogviszonyra vonatkozó jogválasztása, illetve a feleknek a választottbíráskodás helyére vonatkozó választása tekinthető-e az adott jog választottbírói szerződésre való hallgatóságos választásának, meghaladottá vált. Ennek az az oka, hogy a jogalkotó mindkét esetre kifejezett kollíziós szabályt alkotott.¹⁶⁹ Ez az új megoldás az alábbi kérdést veti fel: a felek 2017-es Nmjtv. 52. § (1) bekezdése szerinti jogválasztásának kifejezettnek kell-e lennie, vagy elképzelhető és megengedhető egy olyan, specifikusan a választottbírói szerződésre vonatkozó hallgatóságos jogválasztás is, ami nem az alapjogviszonyra irányadó jog választásában és nem is a választottbíráskodás

¹⁶⁶ Lásd szintén Király in Varga (2018), pp. 2954-2955, para. 7484.

¹⁶⁷ Lásd Erdős in Somssich (2021), pp. 191-193.

¹⁶⁸ Lásd Schmidt in Magyar Jog 2020/1, p. 62.

¹⁶⁹ Lásd szintén Szabados in Vékás / Nemessányi / Osztoivits (2020), p. 318 és Erdős in Somssich (2021), pp. 187-188.

helyének a kijelölésében ölt testet. A 2017-es Nmjtv. rendelkezéseinek az együttes értelmezése alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az alapjogviszonyra irányadó jogtól és a választottbíráskodás helye szerinti jogtól eltérő jog hallgatólagos választására lehetőség van.

- (v) A 2017-es Nmjtv.-ben nincs olyan rendelkezés, amely meghatározná a szerződésre irányadó jog terjedelmét.¹⁷⁰ Emiatt felmerül a kérdés, hogy a választottbírói szerződésre irányadó jog mely jogkérdésekre terjed ki. A 2017-es Nmjtv. 50-54. §-ainak és a 2017-es Vbtv. 47. § (2) bekezdés a) pont aa) alpontjának a megszővegezése azt sugallja, hogy a választottbírói szerződésre irányadó jog legalább az alábbi jogkérdésekre kiterjed: a választottbírói szerződés megkötése (létezése), anyagi érvényessége, alaki érvényessége (nem kizárólagosan, hanem más jogokkal vagylagosan), továbbá a választottbírói szerződésre vonatkozó jogválasztás létrejötte, valamint (anyagi és alaki) érvényessége. Számos olyan további jogkérdés van, amely anyagi jogi természetű és ezért arra a választottbírói szerződésre alkalmazandó jognak ki kellene terjednie: a választottbírói szerződés értelmezése, átruházhatósága és anyagi jogi joghatásai. Az, hogy a választottbírói szerződésre alkalmazandó jog valóban kiterjed-e ezekre a jogkérdésekre, nem egyértelmű. E tekintetben az új szabályozás inkább visszalépést, mint előrelépést jelent a korábbi szabályozáshoz képest.
- (vi) Azt a bizonytalanságot, hogy az érvénytelenítési perben alkalmazandó speciális kollíziós szabályban használt „nem érvényes” kifejezés magában foglalja-e az alaki érvénytelenséget, továbbá, hogy a választottbírói törvénynek az alaki követelményekre, valamint az érvénytelenítési perben a választottbírói szerződés érvénytelenségére vonatkozó speciális rendelkezései mellett van-e helye a nemzetközi magánjogi törvényben foglalt *favor validitatis* szabály alkalmazásának, a 2017-es Nmjtv. 52. §-ában foglalt, a választottbírói szerződésekre vonatkozó speciális kollíziós szabályok elfogadása nem orvosolta. Ennek az az oka, hogy a választottbírói szerződés érvénytelenségén alapuló érvénytelenítési ok megszővegezését a jogalkotó nem hozta összhangba a 2017-es Nmjtv.-ben foglalt új szabályozással.
- (vii) A 2017-es Nmjtv. 52. § (4) bekezdésében található speciális *favor validitatis* szabályt kétféleképpen lehet értelmezni: az eljáró bíróság államának a joga mellett vagy (1) *minden* olyan jogot magában foglal, amely az 52. § (1)-(3) bekezdése alapján alkalmazható lehet, vagy pedig (2) csak azt a jogot, amely az 52. § (1)-(3) bekezdése alapján *ténylegesen alkalmazandó*. Azoknak a külföldi jogoknak a mélyreható elemzése alapján, amelyeket a jogalkotó a 2017-es Nmjtv. kodifikálása során mintaként használt, valamint a rendelkezés teljes megszővegezése alapján arra a megállapításra jutottam, hogy az első értelmezés a helyes.

A doktori értekezésemnek a választottbírói szerződésre irányadó jelenlegi hazai kollíziós jogi szabályozással foglalkozó utolsó részében azt is megvizsgáltam, hogy a 2017-es Nmjtv. általános rendelkezései mennyiben alkalmazhatóak a választottbírói szerződésre és az ahhoz kapcsolódó jogkérdésekre, és milyen sajátos kérdéseket vet fel ezeknek az általános szabályoknak az alkalmazása. Az elemzés alapján az alábbiakra jutottam:

---

¹⁷⁰ Lásd Szabados in Vékás / Nemessányi / Osztoivits (2020), p. 315.

- (i) A 2017-es Nmjt. 50. § (4) bekezdésére tekintettel, ha egy választottbírói szerződésben nincs külföldi elem, a felek a választottbírói szerződést ennek ellenére alávethetik egy másik jognak, a felek által választott jog rendelkezései azonban az egyébként irányadó jognak kizárólag a diszpozitív rendelkezéseit fogják felülmúlni.
- (ii) A 2017-es Nmjt. 1. § a) pontja alapján a feleknek az az autonómiája, hogy a 2017-es Nmjt. 52. § (1) bekezdése szerint megválaszthatják a választottbírói szerződésre irányadó jogot, valamely állam jogának a választására korlátozódik.
- (iii) A legfontosabb egyezmények, amelyek a 2017-es Nmjt. 2. §-a alapján szóba jöhetnek, a New Yorki Egyezmény és a Genfi Egyezmény. Ezen egyezmények elsőbbségéből az következik, hogy amennyiben ezek kimerítő anyagi jogi vagy kollíziós jogi szabályozást tartalmaznak egy adott jogkérdésre, a 2017-es Nmjt. kollíziós szabályai figyelmen kívül maradnak.
- (iv) A 2017-es Nmjt. 4. §-a alapján a bíróságnak a választottbíráskodással kapcsolatban felmerülő jogkérdéseket a magyar jog, azaz a *lex fori* szerint kell minősítenie. A külföldi jognak a minősítés során történő figyelembevétele akkor válhat szükségessé, ha egy adott jogintézmény nem felel meg teljes mértékben a magyar jog valamely jogintézményének (pl. egy konkrét jogkérdésnek a magyar jog alapján anyagi érvényességi, alaki érvényességi, szubjektív arbitrabilitási vagy objektív arbitrabilitási kérdésként való minősítése nem egyértelmű).
- (v) A választottbírói szerződéssel kapcsolatban a *renvoi* kérdése a feleknek a választottbírói szerződés megkötésére vonatkozó képessége szempontjából lehet releváns, de egyébként a 2017-es Nmjt.-nek a választottbírói szerződésre irányadó kollíziós jogi szabályai mindig az alkalmazandó jog anyagi jogi rendelkezéseire utalnak. Ennek az az oka, hogy a választottbírói szerződés egyéb elemei esetében az állampolgárság nem játszik szerepet az alkalmazandó jog meghatározásában [l. a 2017-es Nmjt. 5. § (2) bekezdését].
- (vi) A 2017-es Nmjt. általános kitérítő klauzúla (10. §), amely lehetővé teszi a bíróság számára azt, hogy a 2017-es Nmjt. egy másik rendelkezése alapján alkalmazandó jog helyett más jogot alkalmazzon, ha az ügy nyilvánvalóan és lényegesen szorosabban kapcsolódik ahhoz a joghoz, a választottbírói szerződésre csak akkor alkalmazható, ha a felek sem kifejezetten, sem hallgatólagosan nem választottak jogot. Mivel a 2017-es Nmjt. 52. §-a alapján az elsődleges kollíziós szabály a felek autonómiája és a szorosabb kapcsolat elve, mint a legmegfelelőbb jog meghatározásának a módszere, már eleve megjelenik az 52. §-ban, viszonylag szűk mozgástér marad az általános kitérítő klauzula alkalmazására a választottbírói szerződésre irányadó joggal kapcsolatban.¹⁷¹
- (vii) A 2017-es Nmjt. általános kiegészítő szabálya (11. §) szélsőséges esetekben a választottbírói szerződésre alkalmazandó jog meghatározásában is szerephez juthat. Ez az eset akkor, ha a felek nem határozták meg a választottbírói szerződésre alkalmazandó jogot, az alapjogviszonyra irányadó jog nem határozható meg, mert az egynél több jognak van alávétve, vagy a *dépeçage* esete forog fenn, és a felek a választottbíráskodás helyét sem határozták meg.¹⁷² Az általános kiegészítő szabály alkalmazása hézagkitöltő normaként szóba jöhet az

¹⁷¹ A 2017-es Nmjt. általános és különös kitérítő klauzúla közötti viszonytal kapcsolatban lásd Nemessányi in Vékás / Nemessányi / Osztovits (2020), pp. 102-103.

¹⁷² Lásd Nemessányi in Vékás / Nemessányi / Osztovits (2020), p. 116.

- objektív arbitrabilitásra irányadó jog meghatározása során is azokban az eljárási szakaszokban, amelyekre nézve a 2017-es Vbtv. nem tartalmaz kifejezett kollíziós szabályokat az állami bíróságok számára az objektív arbitrabilitással kapcsolatban.
- (viii) Nem egyszerű megfelelő példát találni a 2017-es Nmjt. 12. §-ában található közrendi záradéknak a választottbírósági szerződéssel összefüggő alkalmazására, hiszen a közrendi megfontolások általában nem a választottbírósági szerződés kikényszerítése, hanem csak a választottbírósági ítélet végrehajtása során bírnak relevanciával. Ettől függetlenül előfordulhat, hogy maga a választottbírósági szerződés is ellentétes a bíróság *lex fori*-jának a közrendjével, pl. ha súlyosan jogellenes igények érvényesítését vagy a *lex fori* kollíziós jogának – bizonyos ügyekben a jogválasztás tilalmának – a kijátszását szolgálja.¹⁷³ Közrendi megfontolások mindenképpen felmerülhetnek az objektív arbitrabilitással kapcsolatban, hiszen sok jogrendszerben, ideértve a magyar jogot is, az objektív inarbitrabilitási szabályok közrendi jellegűek.
- (ix) A feltétlen alkalmazást kívánó szabályok (l. a 2017-es Nmjt. 13. §-át) a választottbírósági szerződés anyagi érvényességével, valamint az objektív és szubjektív arbitrabilitás kérdésével kapcsolatban is szerephez juthatnak. A doktori értekezésemben részletesen elemeztem a 2013-as Ptk. 6:104. § (1) bekezdés (i) pontja és a 2017-es Vbtv. 1. § (3) bekezdése közötti viszonyt. Az előbbi a fogyasztói szerződésekbe foglalt választottbírósági kikötések anyagi érvénytelensége (tiszteességtelensége) tekintetében egy feltétlen alkalmazást kívánó norma, az utóbbi pedig egy objektív inarbitrabilitási szabály, amely szerint a fogyasztói szerződésből eredő jogviták nem utalhatóak választottbírósági útra. A vizsgálat eredményeként megállapítottam, hogy az inarbitrabilitási szabály nem hagy teret az anyagi érvényességi szabály feltétlen alkalmazást kívánó normaként történő alkalmazása számára.
- (x) A választottbírósági szerződésre alkalmazandó joggal kapcsolatban a 2017-es Nmjt. 14. §-át az 50. § (3) bekezdésével együttesen kell alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy az alkalmazandó jogot meghatározó körülmény választottbírósági szerződés megkötését követő megváltozásának semmilyen kihatása nem lesz az alkalmazandó jogra. Az alkalmazandó jog ugyanakkor módosulhat abban az esetben, ha a felek a választottbírósági szerződés megkötése után másik jogot választanak, de ennek eredményeképpen a választottbírósági szerződés nem válhat alaki okból érvénytelenné. A 2017-es Vbtv. 14. §-a rendkívül releváns a szubjektív arbitrabilitás szempontjából: a fél személyes jogának a megváltozása nem fogja érinteni a félnek a választottbírósági szerződés megkötésére vonatkozó képességét, ha az a korábbi személyes jog alapján fennállt.

6. Következtetések

Amikor elkezdtem a doktori értekezésemhez a kutatást, az alábbi hipotézist állítottam fel: az, hogy mely jogokat kell alkalmazni a választottbírósági szerződésre és a választottbírósági szerződés kikényszeríthetőségének a különböző aspektusaira, a választottbírósági szerződés jogi – anyagi jogi, illetve eljárásjogi – természetétől függ. A kutatásom eredményei megerősítették ezt a hipotézist, de arra is rávilágítottak, hogy a választottbírósági

---

¹⁷³ Lásd Palásti in Magyar Jog 2006/2, p. 66.

szerződésnek, illetve az ahhoz kapcsolódó konkrét jogkérdésnek, az anyagi jogi vagy eljárásjogi minősítése nem elegendő a legmegfelelőbb jog megtalálásához.

A választottbírói szerződés – csakúgy, mint maga a választottbíráskodás – egy hibrid képződmény, amely mind anyagi jogi, mind pedig eljárásjogi elemeket magában foglal és amelyet olyan jogkérdések öveznek, amiket nem lehet egyértelműen az anyagi jog vagy az eljárásjog területére tartozónak tekinteni. A választottbírói szerződés független az alapjogviszonytól, de egyúttal járulékos is, és a delokalizációs elmélet növekvő elfogadottsága ellenére a nemzetközi választottbíráskodás (továbbra is) a nemzeti jogok rendszerében létezik, amely jogok mindegyikének megvan a maga közrendi koncepciója. Ezek mind olyan körülmények, amelyeknek jelentős kihatása van a választottbírói szerződés kikényszeríthetőségére.

A választottbírói szerződésre és az ahhoz kapcsolódó jogkérdésekre alkalmazandó, Magyarországon érvényesülő kollíziós szabályozásokban sok hézag, következetlenség és kérdőjel van mind nemzetközi, mind hazai szinten. A hazai nemzetközi magánjogunk 2018-as reformja a választottbírói szerződésre vonatkozó kifejezett kollíziós szabályok bevezetése révén jelentős változásokat hozott magával. Ezek a módosítások azonban nem egészültek ki a választottbírói törvényünk kollíziós jogi szabályainak a megfelelő felülvizsgálatával, a 2018 előtti rezsim számos hibája és bizonytalansága megoldatlanul maradt, és új aggályok is felmerültek a korábbiak mellett.

A választottbírói szerződésre alkalmazandó jogokra vonatkozó *de lege ferenda* javaslataim, amelyeket a doktori értekezésem utolsó fejezetében összegeztem, olyan kollíziós szabályozás megvalósítását célozzák, amely a lehető legnagyobb mértékben harmonizált elemekből áll (azaz olyan elemekből, amelyek a kollíziós szabályok konszolidált, egységes és következetes rendszerét alkotják), és amely a *favor validitatis* elv széleskörű alkalmazása révén a lehető legnagyobb mértékben biztosítja a választottbírói szerződések és ítéletek elismerését és kikényszerítését (végrehajtását).

7. Saját publikációk

Rüßmann, Helmut / Timár Kinga: The Laws Applicable to the Arbitration Agreement, in: Geimer, Reinhold / Schütze, Rolf A. (szerk.), *Recht ohne Grenzen. Festschrift für Athanassios Kaissis zum 65. Geburtstag*, Sellier, Munich 2012, pp. 837-859

Timár Kinga: A választottbíráskodással kapcsolatos, aktuális szabályozási szükségletek és javaslatok a polgári perjogi kodifikáció apropóján, in: Németh János / Varga István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC, Budapest 2014, pp. 647-672

Timár Kinga: A választottbírói szerződésre alkalmazandó jog, in: Harsági, Viktória / Horváth E. Írisz / Raffai Katalin (szerk.), *Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott gazdasági környezetben*, Pázmány Press, Budapest 2013, pp. 215-225

Timár Kinga: Einfluss der Grundrechte auf die internationale Schiedsgerichtsbarkeit, in: *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Iuridica*, Tomus LV Annus 2016, pp. 227-238

Timár Kinga: Europäische Menschenrechtskonvention und internationale Schiedsgerichtsbarkeit, in: Ahrens, Martin / Lipp, Volker / Varga István (szerk.): *Grundrechte im Zivilprozess*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2015, pp. 265-274

Timár Kinga: Immunitás és joghatóság az Európai Bíróság joggyakorlatában, in: Nagy Marianna (szerk.), *Jogi tanulmányok 2010. Ünnepi konferenciakötet az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából, Vol. III*, ELTE ÁJK, Budapest 2010, pp. 45-61

Timár Kinga: Party Autonomy in International Arbitration, in: Stamm, Jürgen (szerk.), *Festschrift für Helmut Rüßmann*, Juris GmbH, Saarbrücken 2013, pp. 929-940

Timár Kinga: Staatenimmunität und internationale Zuständigkeit im Lichte der aktuellen Rechtsprechung des EuGH, in: Ahrens, Martin / Lipp, Volker / Varga, István (szerk.), *Europäisches Zivilprozessrecht. Einfluss auf Deutschland und Ungarn*, Universitätsverlag Göttingen, Göttingen 2011, pp. 225-246

Timár Kinga: The Legal Relationship Between the Parties and the Arbitral Institution, in: *ELTE Law Journal*, 2013/1